Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.)

№ 40 (252)

4 кастрычніка 1995 г.

Кошт — 500 рублёў

ЯДНАННЕ Стар. 6.

БЕЛАРУСКАЯ ФІЛАЛОГІЯ ПОЙДЗЕ Ў СВЕТ Стар. 7.

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **СТАРАЖЫТНАМУ НАВАГРАДКУ СПОЎНІЛАСЯ 950 ГАДОЎ!**

○ ***НАВЕДАЎШЫ РАСІЮ І УКРАІНУ, ПРЭЗІДЭНТ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ АЛЯКСАНДР ЛУКАШЭНКА Ў ГУТАРЦЫ З КАРЭСПАНДЭНТАМІ СКАЗАЎ:*** *«Ні пра якія аб'яднальныя саюзы размова не ідзе. Сёння для нашых краін самае галоўнае — развязаць эканамічныя вузлы, якія не даюць магчымасці нармальна функцыянаваць прадпрыемствам, зарабляць людзям. Неабходна, каб адбылося паляпшэнне якасці жыцця. Інакшай у імя каго ж мы ажыццяўляем уладу? Важна, каб кожны чалавек адчуў сябе хоць крыху больш шчаслівым і бяспечным. Што ж датычыць палітычнага боку жыцця нашых краін, то тут — поўная незалежнасць адна ад адной, дзяржаўны суверэнітэт». Хочацца верыць, што гэта не пустыя словы.*

○ **ПАДЧАС ПЛЕНАРНАГА ПАСЯДЖЭННЯ 49-Й СЕСІІ ГЕНЕРАЛЬНАЙ АСАМБЛЕІ ААН ПРЫНЯТА РЭЗАЛЮЦЫЯ** аб скарачэнні ўзносаў Беларусі на аперацыі па падтрыманні міру. З групы «B» шкалы ўзносаў Беларусь на працягу 4 гадоў (да 1999 года) паэтапна будзе пераведзена ў групу «С». Да канца пераходнага перыяду сума ўзносу паменшыцца ў 5 разоў.

○ ***АДКАЗВАЮЧЫ НА ПЫТАННЕ АБ ЗАКАНАДАЎСТВЕ, ШТО РЫХТУЕЦЦА, У АДПАВЕДНАСЦІ З ЯКІМ АНГЛІЙСКАЯ МОВА АТРЫМАЕ АФІЦЫЙНЫ СТАТУС ДЗЯРЖАЎНАЙ МОВЫ,*** *у сувязі з чым, магчыма, спыняць сваё існаванне вучэбныя праграмы, якія прадугледжваюць навучанне на іншых мовах, прэс-сакратар Белага дома Маккэры сказаў, што Клінтан не падтрымлівае ніводны законапраект і занепакоены тым расколам у амерыканскім грамадстве, да якога могуць прывесці падобныя меры. А ў нас праводзяцца рэферэндумы... Праўда, Беларусь гэта не ЗША і Клінтан не наш прэзідэнт.*

○ **ПАНІ ЭЛЬЖБЕТА СМУЛЭК — ВЯДОМЫ Ў ПОЛЬШЧЫ БЕЛАРУСІСТ, ЯКАЯ АПОШНІЯ ЧАТЫРЫ ГАДЫ БЫЛА НАДЗВЫЧАЙНЫМ І ПАЎНАМОЦНЫМ ПАСЛОМ СУСЕДНЯЙ ДЗЯРЖАВЫ Ў НАШАЙ КРАІНЕ, ВЯРТАЕЦЦА НА РАДЗІМУ.** Яна зноў будзе прафесарам Варшаўскага універсітэта і зноў прысвеціць сябе вывучэнню і прапагандзе беларускай культуры.

○ ***З КАСТРЫЧНІКА ПРАЦЯГНУЛА ПРАЦУ ВАСЕМНАЦЦАТАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ.*** *Дэпутатам прапанавана абмеркаваць звыш дваццаці праектаў законаў.*

○ **НА ЖНІВЕНЬ ГЭТАГА ГОДА Ў КРАІНЕ БЫЛО 1745 СТРАТНЫХ ПРАДПРЫЕМСТВАЎ** (або 20,2 працэнта ад улічанай колькасці), агульная сума страт на якіх склала 1,8 трыльёна рублёў.

○ ***У СТУДЗЕНІ—ЖНІЎНІ 1995 ГОДА ГРАМАДЗЯНАМІ БЕЛАРУСІ ПРЫВАТЫЗАВАНА*** *78,5 тысячы кватэр у дамах дзяржаўнага і грамадскага жылога фонду агульнай плошчай 4 млн. кв. м, у той час як у студзені—жніўні 1994 года — 1245,7 тысячы кватэр.*

Сардэчна вітаем удзельнікаў IV з'езда ТБМ, годных абаронцаў святога скарбу народа — яго мовы!

У Менскім Доме літаратара 20 верасня адбылася вечарына, прысвечаная 50-годдзю адкрыцця Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. У вестыбюлі была наладжана выстава дакументаў, фотаздымкаў ды кніг з Купалавага дома.

Спачатку ў зале паказвалі слайды — беларускія краявіды, гучала песня «Янка Купала» ў выкананні А.Ярмоленкі. Пасля Антаніна Хатэнка, якая вяла вечарыну, запрасіла на сцэну ганаровых гасцей, якія спрычыніліся да дзейнасці купалаўскага музея. Гледачы ўбачылі на экране фатаграфіі вялікага беларускага песняра, зробленыя ў розныя гады ад часоў ягонай маладосці да апошніх гадоў. Гучалі народныя мелодыі, вершы паэта, зачыталі віншавальную тэлеграму ад Мечыслава Грыба.

Ніл Гілевіч звярнуўся да ўсіх, хто шануе Купалаву спадчыну. Паводле словаў старшыні ТБМ, пры слове музей мы ўяўляем рукапісы, фотаздымкі, але ж трэба ўяўляць людзей, якія шукаюць, збіраюць гэтыя экспанаты. Як сказаў Ніл Гілевіч, чаго была б вартая дзяржава, якая б не клапацілася пра музей.

Дарэчы, музею на вечарыне падаравалі цікавыя экспанаты, карціны. Віншаванні з юбілеем былі перададзены ад Данілы Міцкевіча (сына Якуба Коласа), Алеся Барскага, Максіма Лужаніна, Міхаіла Чыгіра.

У выкананні І.Краснадубскага гучала песня на словы Купалы «Спадчына».

Выступалі таксама В.Каваленка, А.Мальдзіс, Р.Гарэцкі, В.Коўтун, В.Іпатава... Артыст В.Манаеў чытаў урыўкі з маналогаў Мікіты Зносака (п'еса Янкі Купалы «Тутэйшыя»). Гледачоў парадавалі «Менскі гармонік», «Валачобнікі». У канцы ж гучалі песні ў выкананні славутых «Сяброў».

Генадзь КАЖАМЯКІН.

У Першамайскім раённым судзе г.Менска завяршыўся судовы працэс па позве лідэра БНФ Зянона Пазьняка да кінарэжысёра Юрыя Азаронка, фірмы «Шэнка» і Белтэлерадыёкампаніі.

Суд прызнаў, што матэрыялы фільма «Ненависть: дети лжи» не адпавядаюць сапраўднасці і зневажаюць гонар і годнасць Зянона Пазьняка. Суд пад старшынствам народнага суддзі Алы Яшчанка абавязаў Нацыянальную тэлерадыёкампанію Беларусі аб'явіць пра гэта ў адной з інфармацыйных тэлепраграм.

Фотаздымак Ул.Карміпкіна зроблены ў зале суда падчас перапынку. На пярэднім плане — З.Пазьняк. Побач — Ю.Азаронак.

Наш каляндар

Чужая вайна

(З нагоды бітвы пры Лясной)

295 гадоў таму назад пачалася Паўночная вайна (1700—1721), многія падзеі якой адбываліся на Беларусі. Гэтую вайну вяла кааліцыя еўрапейскіх дзяржаваў (Расія, Данія, Саксонія) супраць Швецыі за пануючае становішча ў балтыйскім рэгіёне. Расія імкнулася забяспечыць сабе выйсце да Балтыйскага мора. Саксонскі курфюрст Аўгуст II жадаў захапіць прыбалтыйскія землі (тэрыторыю сучасных Эстоніі і Латвіі) і тым самым умацаваць сваё становішча ў Рэчы Паспалітай, каралём якой ён быў абраны ў 1697 годзе. Што тычыцца Даніі, дык яна гатова была падтрымаць любую кааліцыю супраць свайго даўняга саперніка — Швецыі.

З волі магутных суседзяў Рэч Паспалітая (а яе часткай была і Беларусь) у 1704 г. аказалася ўцягнутай у вайну супраць Швецыі. Яе тэрыторыя, а галоўным чынам беларуская зямля, на доўгія гады стала асноўным тэатрам ваенных падзей. Пануючы клас краіны падзяліўся на два варожыя лагеры — прыхільнікаў Швецыі і прыхільнікаў Расіі. Утрыманне шматтысячных армій Швецыі і Расіі забяспечвалася пабораміз мясцовага насельніцтва. Вайна прынесла велізарныя страты і вызначыла далейшы трагічны лёс краіны. На Беларусі былі разбураны і спалены дзесяткі гарадоў, сотні вёсак, **загінуў кожны трэці жыхар Беларусі.**

Спачатку поспех быў на баку Швецыі. У жніўні 1700 г. капітулявала Данія. У лістападзе 1700 г. расійская армія была разбіта пад Нарваю, улетку 1701 г. шведы разграмілі саксонцаў пад Рыгаю. У пачатку 1706 г. каля Гародні трапіла ў акружэнне 60-тысячная расійская

(Працяг на с.2.)

Даты і падзеі ў кастрычніку

4 кастрычніка — 245 гадоў з дня нараджэння Ф.Д.Князьніна (1750—1807), паэта, драматурга, перакладчыка, збіральніка беларускага фальклору.

5 кастрычніка — 75 гадоў з дня нараджэння Дж.Мулдагаліева, казахскага паэта, перакладчыка беларускай паэзіі.

8 кастрычніка — 65 гадоў з часу выхаду ў свет першага зборніка вершаў А.А.Куляшова «Росквіт зямлі».

11 кастрычніка — 70 гадоў з часу выхаду ў Менску (кастрычнік 1925 г.) першага нумара краязнаўчага часопіса «Наш край» (з 1930 г. «Савецкая краіна», выходзіў да студзеня 1933 г.).

14 кастрычніка — 80 гадоў з дня нараджэння У.І.Краўчанкі (1915—1961), беларускага пісьменніка.

16 кастрычніка — 40 гадоў з дня адкрыцця (1955) Ашмянскага краязнаўчага музея імя Ф.К.Багушэвіча (заснаваны ў 1952 г.).

17 кастрычніка — 115 гадоў з дня нараджэння Н.Ван-Вэйка (1880—1941), галандскага мовазнаўца-славіста, даследчыка беларускай мовы.

18 кастрычніка — 415 гадоў з часу нараджэння Лявонція Карповіча (1580—1620), беларускага царкоўнага дзеяча, пісьменніка-публіцыста.

20 кастрычніка — 75 гадоў з дня нараджэння С.Л.Дорскага (1920—1991), беларускага перакладчыка.

22 кастрычніка — 60 гадоў з дня нараджэння Б.І.Алейніка, украінскага паэта, перакладчыка беларускай паэзіі.

24 кастрычніка — Міжнародны дзень Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

25 кастрычніка — 60 гадоў з дня нараджэння У.А. Паўлава, беларускага пісьменніка.

26 кастрычніка — 90 гадоў з дня нараджэння К.М.Цітова (1905 — 1972), расійскага паэта, перакладчыка беларускай паэзіі.

27 кастрычніка — 85 гадоў таму ў выдавецтве А.Грыневіча ў Пецярбургу выйшаў зборнік Я.Купалы «Гусляр».

31 кастрычніка — 90 гадоў таму (1905) у Менску адбыўся Курлоўскі расстрэл (забіта больш за 80 чалавек і некалькі соцень паранена). Царскія войскі разагналі дэманстрацыі і мітынгі ў Віцебску, Полацку, Смаргоні.

ТБМ: рыхтуемся да з'езда

БЕЛАРУСІ ЖЫЦЬ НАКАНАВАНА...

Чарговы IV з'езд Таварыства беларускай мовы пачынае сваю працу ў нялёгкі для Бацькаўшчыны час. Не толькі нацыянальна-культурнае адраджэнне, але і незалежнасць Рэспублікі Беларусь пад пагрозай. Хаатычная «артпадрыхтоўка» ворагаў беларушчыны па беларускім нацыянальным доме скончылася. За год дзейнасці інстытута «народнага» прэзідэнта сфармавалася адмысловая «пятая калона» з ліку ўсялякіх «саюзаў», «сабораў» у хаўрусе са значнай часткай дзяржапарату, якая ва ўсіх галінах грамадска-дзяржаўнага жыцця выпальвае «напалмам» невуцтва, цемрашальства і манкурцтва, матчыну мову і саму дзяржаўнасць Беларусі.

У гэтых умовах перад ТБМ імя Францішка Скарыны, як і перад іншымі нацыянальна-патрыятычнымі згуртаваннямі, паўстаюць, акрамя статутных, іншыя задачы. Абараніць Беларусь ад чырвона-зялёнай, а па вялікаму рахунку, шэрай, як зямля-нядоўбіца, навалы. На «прэзідэнцкім» грунце ўзрасце, у лепшым выпадку, бананавая рэспубліка, ды яшчэ і без уласнага нацыянальна-культурнага аблічча. І таму зусім не зашкодзіла б навуччыцца абрабляць, як нашы далёкія продкі, зямлю, нават калі яна пакуль што неўрадлівая і неапрацаваная.

Як і ў **1990 годзе, калі пры непасрэдным удзеле ТБМ імя** Ф.Скарыны быў прыняты Закон аб мовах, а ў Вярхоўны Савет і ў іншыя органы прадстаўнічай улады «прайшло» некалькі дзесяткаў дэпутатаў, якія забяспечылі распрацоўку і прыняцце шэрагу важнейшых для нацыянальна-культурнага адраджэння нарматыўных актаў, не менш важнай задачай сяброў Таварыства застаецца справа актыўнага «ўваходжання» ў азначаныя вышэй структуры дзяржаўнай улады і кіравання.

На жаль, даволі значная заканадаўчая аснова нацыянальна-адраджэнскага руху Беларусі пастулова «размываецца» некампетэнтнымі, а часам і варожымі да беларускасці дзеяннямі шэрагу органаў выканаўчай улады іншых дзяржаўных структур. У гэтых умовах непазбежна паўстае задача ўсімі сіламі замацоўваць здабыткі ў галіне моўна-культурнага будаўніцтва на «мікраўзроўні»: у школах усіх тыпаў, ва ўстановах культуры, іншых сферах грамадска-культурнага жыцця.

Так, напрыклад, з жыцця вядома, што калі хоць адна сям'я катэгарычна настойвае на навучанні свайго дзіцяці на беларускай мове, то беларускі клас у адпаведнай навучальнай установе будзе адкрыты. Таму часам непрыемна ўражвае тое, што нават дасведчаныя, нацыянальна свядомыя бацькі маўкліва пагаджаюцца на закрыццё беларускіх класаў, школ. Як, напрыклад, мела месца сёлета ў Оршы, дзе няма ўжо ніводнага першага беларускага класа.

Багаты вопыт арганізацыйнага згуртавання Таварыства **на рэспубліканскім** узроўні, на жаль, далёка не ва ўсіх рэгіёнах Беларусі бярэцца «на ўзбраенне». Калі дзесяці рэспубліканскіх форумаў ТБМ атрымалі за апошнія гады вялікі розгалас у грамадстве. Мільёнымі тыражамі распаўсюджаны шматлікія звароты, заявы, пастановы і іншыя надзённыя дакументы, якія, безумоўна, аказалі станоўчы для справы пашырэння беларускай мовы ўплыў на грамадска-дзяржаўнае жыццё. Шосты год шчыруе на ніве адраджэння рэспубліканская газета «Наша слова». І гэта толькі бачная частка карпатлівай асветніцкай і арганізацыйнай дзейнасці Таварыства!

Арганізацыі ТБМ Ліды, Маладзечна, Менска, Салігорска, Гародні, Гомеля і некаторых іншых гарадоў і раёнаў падняліся пад цяжкім грузам праблем — і беларуская мова «пайшла» ў гэтых рэгіёнах на жыццёвы прастор. Чаму ж у шэрагу іншых культурных цэнтраў краіны Таварыства беларускай мовы не заняло важкага, пачэснага месца ў грамадскім жыцці? Можа не стае грамадскай актыўнасці сяброў ТБМ, іншых прыхільнікаў беларускай мовы? Чаму зніжаецца падпіска на многія каштоўныя для пашырэння асветніцкай дзейнасці беларускія перыядычныя выданні, і найперш на тыднёвік ТБМ «Наша слова»?

Пытанні... Пытанні.... На іх належыць знайсці адказ на з'ездзе Таварыства. А тым часам ідзе спаконвеку пакутлівы для беларусаў пошук ісціны, працягваецца зацятая праца з мэтай вяртання да грамадска-дзяржаўнага жыцця беларускай мовы...

Я.А.ЦУМАРАЎ,
першы намеснік старшыні ТБМ імя Францішка Скарыны.

Але! Але!

Новы «рэферэндум», альбо Самавольства «па-беларуску»

1 верасня ў беларускамоўнай перадачы радыё «Свабода» ў рэпартажы карэспандэнткі Валянціны Арловай са сталіцы Беларусі прагучала літаральна наступнае: «У Менскай сярэдняй школе № 176 робіцца ўсё магчымае, каб ліквідаваць беларускамоўныя класы, перавесці іх на мову, якую любіць Лукашэнка. Так, настаўніца другога класа на сходзе бацькоў прапанавала ім пачаць навучанне дзяцей у 2 класе на расійскай мове. Калі ж большасць бацькоў не падтрымала жаданняў настаўніцы, вырашылі правесці «рэферэндум» — спытаць саміх дзяцей. Дзеці дружна выгукнулі — на беларускай! Настаўніца не здалася: пусціла ліст паперы з прозвішчамі дзяцей, супраць якіх бацькі павінны былі праставіць мову навучання свайго чада ў 2-м класе (у 1-м класе гэтыя дзеткі навучаліся па-беларуску). Вынікі наступныя: 13 бацькоў выбралі (пакінулі) беларускую мову навучання, 7 — падтрымалі настаўніцу, а двое напісалі, што ім усё роўна, на якой мове будуць вучыць іх дзяцей. Калі настаўніца ўбачыла вынікі сваёй «анкеты», яна са слязамі на вачах усклікнула: «Я же русская! Мы уже и учебники на русском языке приготовили!». Бачыце, якая была ў яе упэўненасць, што «перамога» ў «барацьбе» яна, бо на яе баку самавольства антыбеларускіх сілаў, пачынаючы ад дырэктара школы... (Можна не сумнявацца, што «руская» настаўніца даб'ецца свайго)». Далей журналістка расказала і аб падобных самавольствах у сярэдніх школах № 148, № 20. Дарэчы, у 148-й школе ў 1-м беларускамоўным класе вучылася ў выкладчыцы Жуковіч дачка сумна вядомага «сабораўца» з СС «Белая Русь» Азаронка — Кацярына. І калі настаўніца выказала сваю пагарду да сфабрыкаванага Азаронкам па заказу антыбеларускіх сілаў «фільма» («Нянавісць : Дзеці хлусні»), гэты надзвычай адыёзны рэжысёр забраў сваю дачку з класа Жуковіч, і зараз дырэктар 148-й школы намагаецца ад Жуковіч дабравольна адмовіцца ад беларускамоўнага класа, у якім засталося 8 вучняў, каб іх «рассыпаць» па расійскамоўных класах школы... Слухаў я ўсё гэта, і мне зрабілася страшна: як жа так?! Дзяржаўнай мовай на 1 верасня ўсё яшчэ заставалася мова беларуская! Дык чаму ж усе кінуліся шальмаваць беларускую мову, пазбаўляць законнага права грамадзян краіны навучаць сваіх дзяцей на роднай, да таго ж дзяржаўнай мове?! Расійскай мове яшчэ Вярхоўнай Радай Беларусі не нададзена статуса другой дзяржаўнай мовы краіны, як і ўсім іншым «пытанням» гэтак званага «рэферэндуму». А нават калі б і было нададзена расійскай права называцца другой дзяржаўнай мовай, то гэта зусім не павінна азначаць, што **першая дзяржаўная мова — БЕЛАРУСКАЯ** павінна «пайсці ў адстаўку», як гэтага дабіваюцца розныя шавіністычныя сілы з СС «Белая Русь», Ліберальна-дэмакратычнай партыі і іншыя падобныя, што нават у снах бачаць Беларусь у складзе Расійскай імперыі, дзе сапраўды беларускай мове не будзе месца...

У гэтай сувязі мяне здзіўляе пазіцыя саміх настаўнікаў-патрыётаў: чаму вы дазваляеце так панукаць сабою розным адшчапенцам і здраднікам?! Думаю, калі б беларусы-патрыёты паводзілі сябе больш упэўнена, настойліва, давалі ад «варот-паварот» усялякім шавіністам і манкуртам, тыя менш бы нахабнічалі... Бацькі таксама павінны праявіць больш рашучасці ў адстойванні сваіх правоў вучыць дзяцей на роднай мове. Безумоўна, зусім незразумелую пазіцыю заняло Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь (міністр В.Стражаў), калі накіравала ў раённыя аддзелы адукацыі лісты, дзе было напісана, што ў 1995-96 навучальным годзе «мову навучання дзяцей выбіраюць бацькі». Я быў проста ў глыбокім шоку: **а як жа Закон пра мовы Рэспублікі Беларусь?! Хто яго адмяняў?!** Разумею, што на міністра «націснулі» зверху ўсё тыя ж «ўладары», якія не карыстаюцца беларускай мовай, якая ім, як костка ў горле стала, але ж без бою здацца невукам ад асветы — гэта ужо проста ганьба і як беларусам, і як прафесіяналам!.. У адным з артыкулаў у «Настаўніцкай газеце», дарэчы, спадар Стражаў *горача адстойваў* **канцэпцыю ўсеагульнай беларускамоўнай адукацыі.** Гэта ў газеце. А што на справе?! Калі Вам сапраўды «перакрывалі кісларод», каб Вы далі «зялёнае святло» да вынішчэння беларускамоўнай адукацыі, Вы павінны былі на ўсю краіну заявіць пра гэты гвалт над сабою і асветай, а не моўчкі выконваць загады «ўнтэрпрышыбеевых», якія ў асвеце разбіраюцца, як пастух у электроніцы, або, у рэшце рэшт, падаць у адстаўку, што дало б Вам гонар і павагу патрыятычна настроеных грамадзян краіны, і нас, беларусаў далёкага і блізкага замежжа. Безумоўна, Беларусь сёння больш падобна на «бананавыя» краіны. Як кажуць, «прыехалі»: за што «галасавалі», тое і маеце! Думаю, што новы Вярхоўны Савет павінен перагледзець Канстытуцыю краіны, улічыўшы тое, што робіцца на Беларусі.

Рышард ЯГЕЛОНЧЫК.
Украіна.

Наш каляндар

Чужая вайна

(3 нагоды бітвы пры Лясной)

(Працяг. Пачатак на с.1.)

армія і ледзь не была знішчана войскамі шведскага караля Карла XII. З гэтага часу на Беларусі гаспадарылі шведы. Гарады і маёнткі прыхільнікаў Расіі сістэматычна разбураліся і спусташаліся. Былі спалены Мір, Карэлічы, Ляхавічы, Нясвіж, разрабаваны Гародня, Навагрудак, Клецк, Пінск.

Расійскія войскі пастулова адыходзілі на ўсход да сваёй дзяржаўнай мяжы. Спецыяльныя атрады знішчалі харчовыя і фуражныя запасы, стваралі розныя перашкоды на шляху шведскай арміі. Па загаду Пятра І расійскія войскі спалілі Віцебск, Магілёў, Оршу, Мсціслаў. 3 ліпеня 1708 г. адбылася бітва каля мястэчка Галаўчын (Бялыніцкі раён). Перамога была на баку шведаў. Аднак, для паспяховага наступлення ў Карла XII ужо не было сіл. Шведскі кароль заручыўся падтрымкай украінскага гетмана Мазепы і ў сярэдзіне верасня накіраваўся на Украіну.

На злучэнне з галоўнымі сіламі Карла XII улетку 1708 г. з Рыгі выступіў корпус генерала Левенгаўпта: 16 тысяч чалавек, 17 гарматаў і абоз з 7 тысячамі вазоў боепрыпасаў і харчу. Расійскае камандаванне вырашыла не дапусціць іх злучэння. Гэта задача аблягчалася няўзгодненасцю дзеянняў шведаў у гэты крытычны момант. Пасля таго, як Карл XII павярнуў на Украіну, часткі шведскай арміі рухаліся паралельна на адлегласці 130—150 кіламетраў, але ніводная не ведала пра месцазнаходжанне другой. У сярэдзіне верасня, калі шведскі кароль пераправіўся цераз Сож ля Крычава і накіраваўся на поўдзень, корпус Левенгаўпта падыходзіў да Дняпра.

Для нанясення ўдару па Левенгаўпту быў сфарміраваны спецыяльны рухомы корпус (карвалант), які налічваў 7 тысячаў кавалерыстаў і 5 тысячаў пяхоты, у тым ліку лепшыя сілы расійскай арміі — Сямёнаўскі і Праабражэнскі палкі. Аперацыю ўзначаліў асабіста Пётр І.

19—21 верасня Левенгаўпт пераправіўся на левы бераг Дняпра каля Шклова і рухаўся да Прапойска (цяпер Слаўгарад), дзе разлічваў перайсці р.Сож. Расійскія войскі нагналі корпус 26 верасня каля в.Доўгі Мох (Чавускі р-н). Аднак, шведы паспелі пераправіцца цераз Рэсту і знішчыць мост. Наступным днём Левенгаўпт адвёў войска да в.Лясной, дзе вырашыў прыняць бой.

Галоўныя сілы шведаў, каб прыкрыць дарогу на Прапойск, занялі пазіцыю на паўночным захадзе ад вёскі Лясной. У тыле шведы зрабілі палявое ўмацаванне з вазоў (вагенбург). Напярэдадні асноўнай пазіцыі ў невялікім пералеску быў размешчаны перадавы атрад з 6 батальёнаў. Палавіну абоза з трохтысячным атрадам Левенгаўпт паслаў да Прапойска.

На досвітку 28 верасня расійскае войска пераправілася цераз Рэсту, дзвюма калонамі падышло да в.Лясной.

І а першай гадзіне дня пачало наступленне на галоўныя

(Заканчэнне на с 3.)

Падрабязнасці

II. У абарону вольнага слова

3. Крыўды нашыя

Любой уладзе, якая дзейнічае ў неправавой дзяржаве, заўсёды перашкаджаюць «наводзіць парадак», «укараняць новы парадак», «павышаць адказнасць і дысцыпліну», «змагацца супраць носьбітаў чужой маральнасці» і г.д. газеты і часопісы, інфармацыйныя агенцтвы і бюлетэні. Адным словам — прэса. Хай не крыўдуе спадар Анатоль Вярцінскі — таленавіты паэт і чалавек, што ці не самы першы са сваім «ЛіМам» у перабудовачныя гады выступіў на абарону нацыянальных і дэмакратычных каштоўнасцяў беларускага грамадства супраць бальшавіцкага таталітарызму, але згаданы Закон аб друку і іншых СМІ фактычна з'яўляецца законам супраць друку. Дэмакратычнага, вольнага. Супраць — беларускага друкаванага слова.

Тая вайна, якую выканаўчая ўлада развязала супраць усяго нацыянальнага ў краіне, несумненна адбіваецца на жыццядзейнасці менавіта нацыянальнага друку або прэсы, якая з карыстаннем іншай мовы прапагандуе незалежніцкія ды адраджэнскія ідэі. І гэта вельмі зразумела, калі ўлічыць, як звужаецца інфармацыйная прастора ўжывання беларускай мовы і навучання беларускай мове ў сістэме адукацыі. Толькі адмова ад падручнікаў па гісторыі Беларусі, што выйшлі пасля 1991 года, чаго каштуе, каб у дзіцячую памяць закласці скажонае ўяўленне аб шляхах арганізацыі, развіцця ды пакручастым лёсе нашай дзяржавы! А наборы ў беларускія школы расійскамоў-ных класаў, чым фактычна нішчыцца статус нацыянальных вучэбных асяродкаў?..

Трэба, мусіць, на гэтыя з'явы зірнуць з больш высокай маральна-прававой пазіцыі, каб убачыць, як мутная хваля ўздымаецца ў акваторыі агульнай буры супраць прагрэсіўных СМІ. І гэта хваля мае сваю ахвярную адраснасць — патапіць нацыянальную беларускую прэсу, потым — беларускую кнігу, і нарэшце — беларускую асвету і адукацыю. А гэта ўсё разам узятае — адзін з галоўных складальнікаў беларускай культуры, таго, што нацыю робіць нацыяй і вызначае як нацыю.

Згадваючы даклады, якія прагучалі на Міжнародным кангрэсе, я найперш бачу ў крытычным становішчы нашага роднага друкаванага слова — прычыны палітычныя. Травеньскі рэферэндум тут — усяго толькі верхняя частка айсберга, які называецца палітыкай этнацыду, або вынішчэння нацыі як этнасу.

І я не магу не верыць народнаму паэту Беларусі Рыгору Барадуліну, які на згаданым кангрэсе сказаў з яго высокай трыбуны наступнае:

— ... **З кожнага народу выбівалася адчуванне самабытнасці, самастойнасці, гістарычнай памяці. А найболей з беларускага. Чужакі клапаціліся пра ягоны саманазоў, пра імя ягонай зямлі, хрысцячы яе то «Северо-западным краем», то «крэсамі всходнімі». Беларускую душу то абмаскальвалі, то апалячвалі, вытручвалі з яе ўсведамленне дзяржаўнасці, непадлегласці. Працавалі й працуюць цэлыя інстытуты ў прыватнасці Лубянкі, каб дэнацыяналізаваць «инородцев» (любімае слоўца вялікадзяржаўнікаў), каб зрушыць генетычны код былых насельнікаў імперыі, у прыватнасці беларусаў.**

Я разумею: дастойнага нашчадка славутых сыноў Беларусі — братоў Гарэцкіх, віцэ-прэзідэнта АНБ Радзіма Гарэцкага, ён расказаў пра тое, якія зараз цкаванні спытваюць тыя дзеячы Акадэміі навук, што рупяцца, каб акадэмічнае выданне выпускала ў свет беларускамоўныя кнігі. Сам вучоны, між іншым, вельмі сумуе з таго, што нават у кіёсках «амаль няма беларускамоўных газет і часопісаў, гандаль захапіла руская мова і што яшчэ горш — малапісьменныя бульварнага кшталту газеткі, нізкапробны дэтэктыў і парнаграфія. Купіць «ЛіМ», «Наша слова», «Голас Радзімы», «Полымя» і многія іншыя беларускамоўныя выданні амаль немагчыма. Няма падпіскі на гэтыя часопісы і газеты як у блізкім, так і ў далёкім замежжы, хаця, здавалася, гэта някепскі прыбытак, прычым у валюце».

Мяркую, сто разоў маюць рацыю і Рыгор Барадулін, і Радзім Гарэцкі, і прафесар-гісторык Анатоль Грыцкевіч, і журналістка Жанна Ліцвіна, якая нядаўна стала прэзідэнтам ствараемай Беларускай асацыяцыі журналістаў, і іншыя выступоўцы на гэтым аўтарытэтным форуме: з мовы нашай розныя знешнія нядобразычліўцы здзекваліся, памяць гістарычную з беларусаў выбівалі, на вольнае слова ў эфіры і ў друку стараліся і стараюцца накінуць аброць, а нацыянальную журналістыку растаптаць.

Але дзе ж мы, нацыянальная інтэлігенцыя, дзе наша пазіцыя, ва ўсёй гэтай прысавецкай, бальшавіцкай гісторыі ўдушэння беларушчыны? Асабліва — на апошнім этапе названага гістарычнага перыяду, калі было некалькі гадоў аслаблення такога ўдушэння, якое мы ахрысцілі нават трэцім Беларускім Адраджэннем?

4. Ёсць тутака наша віна...

Мусіць, нездарма ж Радзім Гарэцкі ў сваім дакладзе заклікаў сваіх калег, беларускіх вучоных, асабліва з Акадэміі навук Беларусі, «...**быць больш актыўнымі ў пытанні дзяржаўнасці, мовы, беларускасці, тым больш што перад імі ёсць такі яскравы прыклад, як папярэднік акадэміі — Інбелкульт, які быў сапраўдным цэнтрам беларускага нацыянальнага Адраджэння. Як далёка нам да яго!**»

Так, затурканы, бяспамятны, асіміляваны ў асноўнай сваёй масе народ на тым жа рэферэндуме «падыграў» уладаўтрымальнікам: прыняў антыбеларускае рашэнне і па моўным пытанні, і па сімволіцы. Але — чаму? Ды, мусіць, таму, што ў большасці сама нацыянальная інтэлігенцыя (не будзем лічыць невялічкую групу тых нацыянальных дэмакратаў, якія займаюцца грамадскай і палітычнай дзейнасцю на адраджэнскай ніве), па-першае, супакоілася, рашыла: вось, прынятыя Закон аб мовах, Закон аб адукацыі, у Канстытуцыі ёсць радок, што сведчыць за дзяржаўнасць беларускай мовы — справа нібыта зроблена, «працэс пайшоў». Значыцца, можна на гэтай ніве асабліва не шчыраваць.

Па-другое, зноў падвяла наша адвечная прыкарытнасць, невытлумачальнае імкненне быць бліжэй да маючых уладу і здрада ўласным жа прынцыпам.

Між іншым, Генадзь Бураўкін, карыстаючы эзопаўскую мову (а што рабіць, трэба ведаць, у які час прававога бязмежжа мы жывём), вывеў вобраз гэткага псеўдадэмакрата, дарэчы, канкрэтнага чалавека, журналіста, у сваім яскравым выступе на кангрэсе:

« — ... **Вось і зусім нядаўна, як кажуць, на свае вочы мы мелі магчымасць назіраць; як адзін наш папулярны калега, былы бойкі і іранічны франдзёр, закадычны сябра ўсіх дэмакратаў і інтэлектуалаў лёгка і хутка ператварыўся ў шматслоўнага афіцыйнага гаваруна з умела размытымі межамі дабра і зла, аб'ектыўнасці і ўгодніцтва, праўды і подлай хлусні. І газета ягоная імкліва пачала напаўняцца раздражнёнасцю і густа чырванець — можа, ад няёмкасці такога нечаканага пераўвасаблення, а, можа, ад натужлівых прэтэнзій на лідэрства ў зацятым паляванні на любоў вяльможных чытачоў...**

Да сказанага магу дадаць, што гэты шэраг можна было б папоўніць і некаторымі вядомымі беларускамоўнымі паэтамі, празаікамі, вучонымі-гісторыкамі, якім болей мілейшыя ідэі Славянскага сабора, ідэі абэцэдаршчыны і той мадэлі братэрства з расійскім народам, дзе народ беларускі — за «малодшага брата», за аб'ект далейшай асіміляцыі, дэнацыяналізацыі. Адны рэдагуюць іншамоўныя рэакцыйныя газеты, другія нават выконваюць сацыяльныя заказы пэўных палітычных сіл — практыкуюцца ў напісанні па-беларуску подлых вершыкаў супраць нацыянальных дэмакратаў. Зірніце, напрыклад, у падшыўкі «Цэнтральнай газеты», «Мы и время», «Товарища» — і вам стане зразумелым, як трэба змагацца супраць беларускасці, супраць незалежнасці Бацькаўшчыны, супраць тых нацыянальных інтэлігентаў, якія спрабуюць гуртавацца вакол ідэі Беларускага Адраджэння.

А колькі палак у колы свае ж, беларускія, пісьменнікі ставілі малодшым калегам па прызванні! Колькі таленавітых кніг загубілі, не знаходзячы ім месца ў выдавецкіх планах, адпраўляючы рукапісы на паўторныя рэцэнзіі! Аўтар гэтых радкоў некалі сам перажыў такое, хаця, урэшце рэшт, справядлівасць перамагла, і мне ўдалося сваю аповесць «абкніжыць» дзякуючы таму, што аб'ектыўную пазіцыю прынялі калегі з часопіса «Маладосць», якія апублікавалі мой твор.

Але ўся выдавецкая валтузня адбіла ахвоту, стала займацца чыста літаратурнай працай, хаця менавіта гэтым раілі мне займацца сур'ёзна ды аказвалі ў свой час усялякае садзейнічанне і Алена Васілевіч, і Яўген Лецка, і Генрых Далідовіч, і Уладзімір Дамашэвіч, і Яраслаў Пархута, і Сцяпан Кухараў, і Генадзь Бураўкін, і Янка Сіпакоў. Дзякуй ім за гэта. Але хто і дзе рупіцца з усёй зычлівасцю і прафесіяналізмам цяпер пра літаратурны маладняк? Дзе ён, яскравы, таленавіты і нацыянальна свядомы, малады пісьменнік, сягоння, пасля таго як мінула каля дзесяці гадоў з моманту громкага абвяшчэння пра сябе «Тутэйшых»?

Так, мы ўласнымі рукамі неаднойчы, быццам мімаходзь, губілі нацыянальную культуру, заміналі ёй у развіцці. Мы дэвальвавалі і літаратурнае слова свайго народа. Успомніце 60-я і 70-я гады, калі на кніжных паліцах валяліся нераскупленыя кнігі-«жуйкі», кнігі-«зануды», якія атрымалі характарыстыку вельмі кідкім і дакладным іранічным назовам — «Калі сліпаюцца вейкі». Канешне, сярод іх не было твораў Васіля Быкава, якога цкавала ўся капээсэсаўская рацы: кожная аповесць гэтага чалавека была нарасхват. Ніхто не думаў, на якой мове выдаваліся вострасюжэтныя, захапляльныя раманы Уладзіміра Караткевіча, дакументальныя рэчы Алеся Адамовіча. Гэтыя пісьменнікі разам з Быкавым прымушалі беларусаў задумацца пра сваю нядаўнюю і даўнейшую гісторыю. раскупляліся вершы Ларысы Геніюш, Яўгеніі Янішчыц, Раісы Баравіковай, Рыгора Барадуліна і Генадзя Бураўкіна, іншых паэтаў, у якіх, напрыклад, аўтар гэтых радкоў вучыўся адчуваць хараство навакольнага свету, людскую дабрыню беларускіх мужчын і жанчын, непасрэднасць дзяцей, з якіх і складаецца, уласна, наш народ. У іх, самародкаў, я вучыўся культуры эмоцый, пачынаючы ад захаплення прыгожым і канчаючы гневам супраць усяго подлага...

І тым не менш, прыкарытнасць некаторых «наменклатурных» літдзеячаў з мінімумам літаратурных здольнасцяў і максімумам магчымасцяў друкавацца і выдавацца, іх неўтаймаванасць у сваім нахабстве, спарадзіла ў чытаючай публіцы непавагу да беларускага слова, на якое была перанесена непавага да аўтараў, збудавала псіхалагічны бар'ер на шляху беларускага твора, які мы яшчэ не вельмі хутка разбурым.

А колькі шкоды ўжо ў эпоху перабудовы нанесла роднаму слову імкненне беларускіх журналістаў і літаратараў адраджаць «дарэформенную» мову — «тарашкевіцу»! Нічога не маючы супраць таго, каб гістарычная праўда і тут узяла сваё, я ўсё ж маю гонар заявіць: нельга было бегчы тут наперад паравоза. Трэба было ўсё ж дамагчыся той жа рэформы на карысць «тарашкевіцы», пачакаць, не дапушчаць таго, каб з адной мовы зрабіць ажно тры: «наркомаўку», «тарашкевіцу» і мову з рэкамендацыямі ТБМ аб ужыванні мяккага знака. Дык, прабачце, якое ж слова мы хочам адрадзіць? Вось чаму мае знаёмыя іншамоўныя калегі (а яны да беларускай культуры і літаратуры ставяцца з павагай і любоўю) мне неаднойчы казалі: ды разбярыцеся вы, беларусы, калі ласка, з тым, чаго хочаце ў гэтай справе! Не нашкодзьце самім сабе...

Так, ад нас, падкрэсліваю яшчэ раз, ад нас саміх шмат што залежыць у працэсе адраджэння.

Вось чаму мне, напрыклад, зразумелы клопат Зоры Кіпель, вялікай спрыяльніцы беларускага слова на амерыканскай зямлі, якая зазначыла ў сваім цікавым выступленні, што «сацрэалізм згубіў беларускую літаратуру, беларускую кнігу». Дадам — і беларускую мову. Праўда, зазначу зноў: самае таленавітае ўсё роўна даходзіла да чытача. Таму на гэтых талентах яшчэ і трымаецца роднае слова. Таму найпершая задача нацыянальнай журналістыкі, прэсы гэта слова абараніць, а журналістыкі рускамоўнай дапамагчы ў святой справе калегаў. Бо сёння пайшло вынішчэнне, агрэсіўнае і шчырае, якім толькі шчырым бывае вандалізм, цэлага пласту славянскай культуры, пласту еўрапейскай культуры наогул.

Не дзіўна, што Другі Міжнародны кангрэс у абарону дэмакратыі і культуры прыняў шэраг выніковых дакументаў, якія заклікаюць грамадства краіны, яе ўлады, інтэлігенцыю ратаваць беларускае друкаванае слова, патрабуюць спыніць этнацыд у адносінах да карэннай нацыі Рэспублікі Беларусь.

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА,
удзельнік Другога Міжнароднага кангрэса ў абарону дэмакратыі і культуры, спецыяльны карэспандэнт «Нашага слова».

Наш каляндар

Чужая вайна

(З нагоды бітвы пры Лясной)

(Заканчэнне. Пачатак на с.1 і 2.)

сілы Левенгаўпта. Дзве гадзіны працягваўся жорсткі бой. Шведы неаднаразова адбівалі атакі і самі пераходзілі ў контратакі. Да трох гадзін дня расійцы змаглі захапіць галоўную пазіцыю Левенгаўпта, шведы адышлі за вагенбург, кінуўшы на полі бітвы 8 гармат. Гэты цяжкі бой настолькі знясіліў праціўнікаў, што працягваць бітву яны ўжо не маглі.

Калі пад вечар расійцам на дапамогу падышоў чатырохтысячны атрад Баура, бітва разгарэлася з новай сілаю. На падыходах да вагенбурга завязаўся жорсткі рукапашны бой. Расійцы змаглі адцясніць шведаў на левым флангу і захапіць мост цераз р.Ляснянку на Прапойскай дарозе. Але ў гэты час на дапамогу шведам падышоў 3 тыс. авангард. Яны атакавалі правы фланг расійцаў і адбілі дарогу на Прапойск. Аднак, развіць поспех у шведаў не было сілы, і яны абмежаваліся абстрэлам пазіцый непрыяцеля. Прыцемкі і раптоўная снежная бура спынілі бітву. Ноччу шведы непрыкметна перайшлі р.Ляснянку і накіраваліся да Прапойска. Параненых, абоз і ўсе гарматы яны пакінулі на месцы бітвы. Расійцы даведаліся пра адступленне праціўніка толькі раніцаю 29 верасня. Для праследавання шведаў Пётр І выслаў некалькі палкоў драгунаў і казакаў. Недалёка ад Прапойска яны дагналі ар'ергард Левенгаўпта і ў кароткім баі знішчылі яго, захапіўшы некалькі сот чалавек у палон.

Да Прапойска рэшткі корпуса Левенгаўпта дайшлі, але Сож перайсці не змаглі, таму што процілеглы бераг быў заняты расійскімі драгунамі. Тады Левенгаўпт, каб выратавацца, загадаў кінуць абоз, пасадзіў пяхоту на абозных коней і рушыў уніз правым берагам р.Сож. Толькі праз два тыдні рэшткі корпуса Левенгаўпта (каля 7 тыс.) злучыліся з галоўнымі сіламі Карла XII каля Старадуба.

У бітве каля Лясной расійцы страцілі больш 4 тысячаў забітымі і параненымі, а шведы — у два разы больш, а таксама ўсю артылерыю (17 гармат) і частку абоза.

Перамога пры Лясной мела для Расіі велізарнае маральнае і ваенна-палітычнае значэнне — садзейнічала перамозе пад Палтаваю ўлетку 1709 г. і выніку Паўночнай вайны на карысць Расіі.

Паводле Ніштацкага мірнага пагаднення 1721 г., якім скончылася вайна, Расія атрымала выйсце да Балтыйскага мора. Да ліку краін-пераможцаў у Паўночнай вайне адносілася і Рэч Паспалітая. Нягледзячы на тое, што краіна панесла велізарныя страты, у палітычным плане яна нічога не набыла. Вайна значна аслабіла яе эканамічны і ваенна-палітычны патэнцыял, які быў падарваны яшчэ ў сярэдзіне XVII ст. крывавай вайной з Маскоўскай дзяржавай (1654—1667 гг.). Усё гэта ўрэшце рэшт прывяло да страты незалежнасці, падзелу Рэчы Паспалітай і ўключэння Беларусі ў Расійскую імперыю.

Уладзімір ПАШКЕВІЧ.

Беларускі кнігазбор

ЯДНАННЕ

Як мы ўжо паведамлялі, у Менску адбылася прэзэнтацыя серыі кніг «Беларускія паэты і пісьменнікі на эміграцыі», у якой прынялі ўдзел дырэктар Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку доктар Вітаўт Кіпель і яго жонка бібліёграф Зора Кіпель. У згаданую сэрыю ўвайшлі аднатомнікі Н.Арсенневай («Між берагоў»), А.Салаўя («Нятусклая краса»), зборнікі выбранага А.Саковіч («У пошуках праўды»), М.Кавыля («Міжагнёўе»), У.Дудзіцкага («Напярэймы жаданням»), і М.Цэлеша («Хмары над Бацькаўшчынай»). Мастацкі рэдактар кніг — І.Рагалевіч, а выйшлі яны ў свет з друкарні М.Прускага. Як адзначыла спадарыня Зора, кожны том забяспечаны артыкулам на англійскай мове, у якім характарызуецца творчасць аўтара, бібліяграфічным даведнікам і алфавітным паказчыкам. Да першых двух тамоў такія артыкулы напісаны Антонам Адамовічам, а да апошніх двух, разам з камэнтарыямі, эмігрантамі з Бацькаўшчыны Лявонам і Аленай Юрэвічамі.

З вялікай увагай быў заслуханы грунтоўны даклад **В.Кіпеля** аб навуковай і выдавецкай дзейнасці Беларускага інстытута, а таксама аб дзейнасці на карысць Бацькаўшчыны, куды перасылаецца вялікая колькасць выдадзеных інстытутам кніг — пераважна ў Беларускі навукова-асветніцкі цэнтр імя Скарыны, акадэмічную бібліятэку, Нацыянальную бібліятэку Беларусі, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт. На чарзе — малады Полацкі ўніверсітэт, якому спадары Кіпелі абавязаліся даставіць літаратуру, адпаведную навучальнай праграме. Пра гісторыю інстытута, ягоныя дрэкі і ягоныя планы на будучае доктар Кіпель сказаў наступнае:

Інстытут быў утвораны ў 1951 г. і зарэгістраваны ў штаце Нью-Йорк. Яго ініцыятары — навукоўцы і пісьменнікі з Беларусі Наталля Арсеннева, Леў Акіншэвіч, Мікола Дарашэвіч, Янка Ліманоўскі, доктар Тумаш і ўладыка Васіль. Ставілася мэта пісаць свабодна на літаратурныя, эканамічныя і гістарычныя тэмы. З самага пачатку былі ўтвораны тры секцыі — гістарычная, літаратуразнаўчая і агульнага беларусазнаўства, пачаў выходзіць у свет навуковы часопіс «Запісы». Інстытут — установа грамадская. Яго супрацоўнікі працуюць на грамадскіх пачатках, а кнігі выдаюцца на складкі сяброў. Адна з крыніц прыбытку — продаж уласнай прадукцыі (кніг) у бібліятэкі.

Дзялянкі дзейнасці Беларускага інстытута: супрацоўніцтва з рознымі арганізацыямі ў галіне славістыкі; удзел у канферэнцыях — у тых выпадках, калі ёсць магчымасць выступіць ад імя беларускай дыяспары на тую або іншую беларускую тэму (напрыклад, адзін сябра інстытута рэгулярна выступае на пасяджэннях амерыканскага геаграфічнага таварыства з дакладамі па гісторыі развіцця беларускіх гарадоў, а сп.Зора бярэ ўдзел у канферэнцыях, прысвечаных літаратуры Артурыяны); дасьледчыцкая дзейнасць, у тым ліку і на ніве бібліяграфіі. Бібліяграфічныя даведнікі складаюцца да творчасці класікаў беларускай літаратуры і да навуковых прац супрацоўнікаў. Зараз рыхтуюцца да друку выданні «Беларусіка ў англамоўных друках» і «Беларускі друк на эміграцыі ад 1920 г.». Плануецца выдаць два тамы бібліяграфіі, прысвечаныя беларускім выданням на эміграцыі.

Вялікая ўвага звяртаецца на работу са студэнтамі беларускага паходжання, якія дапамагаюць ладзіць кантакты з рознымі навучальнымі ўстановамі, турбуюцца аб тым, каб у вучэбныя праграмы трапляла што колечы пра Беларусь. Паколькі ў Амерыцы яўна не хапае англамоўнай літаратуры пра нашу Бацькаўшчыну, то спадары Кіпелі выдалі працу пад назвай «Беларусь дзяржаўная», у якой ідзе гаворка пра 1918—1920 гады, утварэнне Беларускай Народнай Рэспублікі і аб ацэнцы гэтай падзеі савецкім і эмігранцкім друкам. Ідэалагічная ўстаноўка гэтай працы такая: беларуская дзяржаўнасць — гэта не толькі БССРаўская форма ад 1 студзеня 1919 г. Наша дзяржаўнасць сягае ў Полацк, Тураў і Смаленск. Вялікае Княства Літоўскае — гэта шматнацыянальная дзяржава, якая грунтавалася на беларускай культуры і на беларускім праве. Пазнейшыя гады Беларусь у складзе Расіі — акупаваная краіна, у выніку чаго народ страціў пачуццё нацыянальнай годнасці і самасвядомасці.

Дзейнасць Беларускага інстытута на шырэйшым, амерыканскім полі выклікала ланцуговую рэакцыю. Да яго пачалі звяртацца па даведкі па пытаннях беларускай навукі, культуры, гісторыі.

Планы на будучыню. Безумоўна, Беларускі інстытут захавае сваю прысутнасць у Амерыцы і будзе прадаўжаць працу прыблізна на тых самых накірунках, якія былі вызначаны ў яго статуце і рэгістрацыйным дакуменце. У бліжэйшыя два гады будзе завершана праца над «Ангельска-беларускім слоўнікам» (аўтар В.Пашкевіч), які плануецца выдаць накладам 40-50 тыс. экземпляраў пераважна для Бацькаўшчыны. Рыхтуюцца да друку Збор твораў Ю.Віцьбіча і кнігі менш вядомых, але не менш выдатных майстроў слова.

Спадароў Кіпеляў цёпла віталі прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў А.Мальдзіс, пісьменнікі і грамадскія дзеячы Г.Бураўкін, Н.Гілевіч, В.Коўтун, Г.Сурмач, Я.Лецка, экс-міністр замежных спраў РБ П.Краўчанка і іншыя. Прэзэнтацыя адбылася ў атмасферы братэрскага яднання. Яна паказала, што культурныя сувязі паміж метраполіяй і беларускай эміграцыяй працягваюцца, мацуюцца і становяцца ўсё больш адкрытымі. Ідэя беларускага адраджэння, якая сабрала ў 1993 г. Першы з'езд беларусаў свету, а сёлетнім траўнем — Другі Міжнародны кангрэс беларусістаў, лунала і над гэтым сходам, не такім маштабным, як папярэднія, аднак такім жа з'ядналым і канструктыўным. Як адзначыў прэзідэнт Міжнароднага фонду «Беларускі кнігазбор» Кастусь Цвірка, «добра, што ў нас цяпер такое яднанне. Яно будзе працягвацца і яго ніхто не зможа спыніць. Адным з мастакоў гэтага яднання павінна стаць шматтомнае выданне «Беларускі кнігазбор» — выданне ўсёй нашай літаратурнай спадчыны ад пачатку пісьменства і да нашых дзён. Яго вырашылі распачаць вядомыя прадстаўнікі нашай культуры і навукі».

На вечары прагучала песня «Эмігранты» ў выкананні яе аўтара, беларускага паэта і супрацоўніка Міністэрства замежных спраў У. Палупанава.

Адам Мальдзіс прыгадаў першыя крокі супрацоўніцтва з Беларускім інстытутам навукі і мастацтва, якое пачалося з сустрэчы на Міжнароднай канферэнцыі «Рым-І». Тады навукоўцы з Беларусі і навукоўцы з беларускага замежжа, у тым ліку і В.Кіпель, селі поруч і разам адстойвалі беларускую пазіцыю. Спыніўшыся на выніках і перспектывах супрацоўніцтва з інстытутам, выступоўца адзначыў, што яно можа адбывацца як на ніве бібліяграфіі (беларуска-амерыканскіх сувязей, скарынаўскай бібліяграфіі), так і ў галіне навуковага выдання «Спадчыны» пад эгідай фонду «Беларускі кнігазбор».

Час патрабуе ад нас канкрэтных, прагматычных, асветніцкіх крокаў. А чаму? Мы бачым, што ў выніку нашай рэчаіснасці, у выніку духоўнага Чарнобыля мы атрымалі тып духоўнага мутанта. Постсацыялістычныя ўплывы ў спалучэнні з дзікім рынкам парадзілі новага чалавека — ні рускага і ні беларуса, а чалавека, які зазвычай карыстаецца руска-беларускай трасянкай, а бавячы час, агучвае наваколле дзікім матам. Гэты тып па сваёй некультурнасці, відаць, выходзіць на першае месца калі не ў свеце, то сярод краін былога Савецкага Саюза. Што ў такім разе можна яму супрацьпаставіць, калі не культурна-асветніцкую працу, якая ўжо паспяхова і вядзецца як Цэнтрам Скарыны ў Менску, так і Беларускім інстытутам у Нью-Йорку? Сп.Мальдзіс выказаў спадзяванні, што серыя кніжак, якая зараз прэзэнтуецца, будзе працягвацца і стане сапраўдным упрыгожаннем беларускай выдавецкай справы, важкім укладам у наша асветніцтва.

Генадзь Бураўкін акрэсліў некалькі штрыхоў у рабоце Беларускага інстытута. Першае адкрыццё заключаецца ў тым, што нічога амерыканскага ў творчасці нашых землякоў з Амерыкі няма. Іх кнігі напісаны для Беларусі. І ў гады, калі на радзіме не было магчымасці захаваць і ўведаць гэтую літаратуру, там знайшліся людзі, якія яе сабралі і выдаюць для нашчадкаў. Другое. Акрамя выдавецкай дзейнасці ў інстытуце вядзецца дзейнасць даследчыцкая — перш за ўсё звязаная са Скарынам, яго выданнямі і з выданнямі нашых класікаў. Трэцяе. З-за ідэалагічных бар'ераў, якія існавалі ў мінулым і якія рашуча адраджаюцца на Беларусі зараз, мы яшчэ не падышлі ўсур'ёз да ацэнкі творчасці нашых замежных суродзічаў. Для нас цікавы погляд на беларускую літаратуру не толькі з нашага боку, але і з іх боку. Яны заставаліся беларусамі, але ўжо жылі ў іншым грамадстве і неслі ў сабе — хацелі таго ці не хацелі — яго духоўныя адзнакі. Нашым навукоўцам цікава, як суродзічы, набыўшы той замежны, духоўны і навуковы, вопыт аналізавалі творы, народжаныя нашай ідэалагізаванай рэчаіснасцю. Прыкладам могуць стаць дасьледаванні С.Станкевіча, зробленыя на вопыце тагачаснай беларускай паэзіі, прозы, крытыкі, якія ўяўляюць значную каштоўнасць для навукі. Беларуская гісторыя, адзначыў Бураўкін, гэта не толькі гісторыя партызан, але і частка гісторыі тых, хто не быў з партызанамі. Яны таксама прадстаўнікі беларускага народа і Беларусі. Гісторыя не будзе поўнай, калі мы, ацэньваючы вялікія перыяды ў жыцці народа і важныя падзеі, будзем браць за аснову толькі адзін пункт погляду, бо праўда была ў некага большая, а ў некага меншая, але яна была і ў таго, і ў другога боку. І апошняе. Спраўджваючы ў наш няспрыяльны час ідэю вялікага беларускага кнігазбору, уводзячы ў літаратурны ўжытак такія яркія і малавядомыя таленты, як Алесь Салавей або Ул.Дудзіцкі, будзем верыць, што гэтаму кнігазбору ёсць чым жыць і ёсць на чым жыць.

Ніл Гілевіч сказаў: «Тое, што мы сёння сабраліся дзеля прэзэнтацыі такой паважнай бібліятэкі, якая ажыццяўляецца далёка за межамі нашай Бацькаўшчыны яе патрыётамі, — факт надзвычайны. Гэта яшчэ адзін крок, скажам так, ва ўсведамленні таго, што мы павінны рабіць і якім шляхам ісці. На жаль, сітуацыя складваецца так, што ажыццяўляць задачы, якія стаяць перад намі, будзе цяжэй, чым дагэтуль. Час мяняецца не на карысць нашай нацыянальнай ідэі, не на карысць справы, якую мы робім і якая нас збірае разам вось на такія сходкі. Дык будзем жа вернымі сабе, сваім ідэалам, сваім ідэям. Будзем мужнымі — прыклад ёсць з каго браць. Будзем працавітымі. Колькі хопіць сілы і старання, будзем аддаваць сябе нашай агульнай справе».

Фота Ул. КАРМІЛКІНА.

Пётр Краўчанка адзначыў велізарны ўклад Беларускага інстытута ў нацыянальнае адраджэнне, унікальны характар дзейнасці гэтай установы, жаданне ўсіх яго сяброў працаваць на карысць Бацькаўшчыны ва ўмовах, калі інстытут нікім не фінансуецца. Выступоўца высока ацаніў асабісты ўклад у Беларускае адраджэнне спадароў Кіпеляў, прыгадаў асабістыя сустрэчы з землякамі ў Нью-Йорку, у Кліўлендзе, у Вашынгтоне, сваё знаёмства з паэтэсай Арсенневай, якім ён ганарыцца, разуменне і гасцінасць амерыканскіх суайчыннікаў. Шлях да рэальнай незалежнасці Беларусі, заключыў сп.Краўчанка, вельмі складаны. Мы да яе прыйдзем праз гадоў так дзесяць—пятнаццаць. А цяпер нас чакаюць страшэнныя выпрабаванні, звязаныя з канфедэрацыяй і ўсім астатнім. Аднак гісторыя развіваецца няўхільна, што дае падставу верыць: Беларусь стане нармальнай еўрапейскай цывілізаванай дзяржавай, дзеля чаго нам і трэба ўсім разам працаваць.

На прэзэнтацыі прагучалі і іншыя цікавыя выступленні.

І.ПЛАТОНАВА.

БНР: з нагоды сумнага юбілею

Сем дзесяцігоддзяў прайшло з таго часу, калі бальшавікі спрабавалі знішчыць легітымныя Урад і Раду Беларускае Народнае Рэспублікі, што знаходзіліся ў эміграцыі. Але беларускім патрыётам, нягледзячы на моцны ціск агентаў бальшавікоў, удалося захаваць Раду БНР. Яна і сёння дзейнічае ў эміграцыі, выконваючы ролю Беларускага ўрада на выгнанні. Прыйдзе час, і Рада БНР здасць свае мандаты і архіў дэмакратычна абранай Вярхоўнай Радзе незалежнай Беларусі.

Урад БНР знаходзіўся ў эміграцыі, у Летуве, калі сярод часткі сацыялістычных дзеячаў пачалі змяняцца дачыненні да БССР. Многія лічылі, што там будуецца сапраўдны «Беларускі Дом», але гэта аказалася бальшавіцкай фікцыяй... У іх была надзея на «мангалізацыю» Беларусі, г.зн. утварэнне адзінай аб'яднанай дзяржавы — Беларускае Народнае Рэспублікі пад «пратэктаратам» Савецкага Саюза.

У сакавіку 1923 г. у Менску вяліся перагаворы паміж прадстаўнікамі беларускіх сацыялістычных партый, што ўваходзілі ў склад урада БНР В.Ластоўскага, і ўрадам БССР. 17 сакавіка было падпісана пагадненне, у якім праводзілася свая агульная палітыка ў адносінах да Польшчы і Летувы. Як вынік перамоваў — ЦВК СССР і БССР прынялі 13 ліпеня 1923 г. рашэнне аб амністыі былых лідэраў БНР, а таксама ўдзельнікаў розных антысавецкіх вайсковых фарміраванняў. Тым, хто вернецца ў БССР, гарантаваліся палітычныя правы і свабоды.

Пасля гэтага бальшавікі пачалі рыхтаваць знішчэнне Урада і Рады БНР рукамі іх жа дзеячаў. Многія дзеячы БНР, якія жылі ў Празе і Берліне, знаходзіліся ў цяжкім матэрыяльным становішчы, і гэта было выкарыстана савецкімі агентамі. Вярнуцца ў Менск згадзіліся А.Цвікевіч, Л.Заяц і іншыя, але каб гэта стала магчымым, яны павінны былі сабраць канферэнцыю, якая прызнала б Менск адзіным цэнтрам адраджэння Беларусі.

Канферэнцыя была скліканая выконваючым абавязкі старшыні Урада БНР Цвікевічам у сярэдзіне кастрычніка 1925 г. у Берліне. 15 кастрычніка патрэбныя бальшавікам рэзалюцыі былі прынятыя (у тым ліку, і аб ліквідацыі Урада БНР, але гэтыя дзеячы склалі свае мандаты яшчэ да канферэнцыі). Пастановы гэтыя падпісалі: А.Цвікевіч, К.Езавітаў, І.Пракулевіч, А.Галавінскі і Л.Заяц. Яны здалі свае мандаты прадстаўнікам БССР: Ульянаву і Жылуновічу.

Прэзідыум Рады БНР не прызнаў рашэння канферэнцыі. П.Крэчэўскі, Т.Грыб, Я.Мамонька абвінавацілі групу Цвікевіча ў здрадзе беларускай справе. Не вярнуўся ў Менск і В.Захарка, які падпісаў адну з пастаноў канферэнцыі. Намаганнямі гэтых патрыётаў была захаваная Рада БНР, якая працягвала выконваць ролю цэнтра беларускай эміграцыі.

Ужо 22 кастрычніка 1925 г. ЦК КП(б)Б прыняў пастанову «О конференции в Берлине», у якой ёсць гэткі пункт: «...5. Разрешить въезд в БССР Головинскому, Цвикевичу, Прокулевичу и Зайцу. Оказать поддержку Головинскому и Цвикевичу по 400 долларов...»

Бальшавікі ашукалі беларускіх нацыянальных дзеячаў. Яны дазволілі ім прыехаць у БССР, каб у адпаведны момант знішчыць. Калі напрыканцы чэрвеня 1941 г. немцы ўвайшлі ў Менск, спешна пакінуты бальшавікамі, жыхары Менска расцягвалі кінутыя архіўныя дакументы органаў бяспекі (тыя, што не паспелі вывезці). Ведамы выпадак, калі настаўнік Астроўскі (не блытаць з Радаславам Астроўскім — прэзідэнтам Беларускае Цэнтральнае Рады) знайшоў дакументы з архіва Рады Беларускае Народнае Рэспублікі. У той час у рукі аднаму беларусу трапіў сакрэтны дакумент ГПУ, з якога вы-

(Заканчэнне на с.8.)

Кола сям'і

Гульня — гэта сур'ёзна

(Цацка для дзіцяці: розныя меркаванні)

«*Цацка* — прадмет, прадназначаны для гульні ці забавы. Узнаўляючы рэальныя і ўяўныя рэчы і вобразы, памагае дзіцяці спасцігаць навакольны свет, служыць мэтам разумовага, маральнага, эстэтычнага і фізічнага выхавання». Такое азначэнне дае «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі». Для нас, бацькоў, цацкі — гэта перш за ўсё частка расходаў сямейнага бюджэту, непазбежная, але, як нам здаецца, не самая неабходная. Але ж нездарма без цацак не выгадавалася яшчэ ні адно дзіця. Нават у самыя неспрыяльныя часы, у самых цяжкіх абставінах, калі дзіцяці не давалі цацак, яно знаходзіла іх само... Бо гульня — натуральная патрэба дзіцяці, такая ж сур'ёзная і неабходная, як, можа быць, ежа... У любых самых старажытных раскопках археолагі абавязкова знаходзяць гэты цікавы прадмет побыту — бразготкі, фігуркі жывёлаў і людзей, свісцёлкі... Існуе цэлы навуковы цэнтр, які займаецца вывучэннем гісторыі цацкі на Беларусі. Гэтай тэме прысвечаны шматлікія сур'ёзныя працы. Мы паглядзім на цацкі ўтылітарна, з пазіцыі сучаснай сям'і. Якія цацкі купляць дзецям, ці лепш не купляць, а рабіць самім, у якой колькасці, якіх адносін да іх патрабаваць ад дзіцяці? Бо хаця многія педагогі цвёрда настойваюць на тым, што з цацкамі дзіця павінна абыходзіцца беражліва, класці іх на месца пасля гульні, іншыя рэкамендуюць дазваляць дзецям даследаваць акаляючы свет, разбіраючы і «мадыфікуючы» свае цацкі як ім заўгодна...

Звернемся да «Энцыклапедыі маладой сям'і». Яна рэкамендуе, па-першае, змяшчаць у полі зроку дзіцяці не больш 4—5 цацак, а астатнія прыхоўваць, каб у дзіцяці не згасаў да іх інтарэс. Пасля прыхаваныя цацкі трэба мяняць. Па-другое, рэкамендуе набываць такія цацкі, якія б былі падобныя да рэальных прадметаў і суадносіліся б адно з другім. Рэкамендуецца таксама даваць дзіцяці для гульні прадметы хатняга побыту, больш не патрэбныя: катушкі, колцы, карабочкі і г.д. Не абыходзіць увагаю практычны погляд на цацкі: выбіраць такія, якія дзіця можа мачыць у вадзе, свабодна маніпуліраваць імі, не наносячы ім незваротнай шкоды. «Кніга пра культуру побыту» Я. і М.Нікольскіх (1963 г., Масква) удакладняе: «Памылкова лічыць, што складаная і дарагая цацка лепш за простую. Пачынаючы з таго ўзросту, калі малеча ўжо здольны не толькі сузіраць, але і гуляць, перасоўваць, складваць, камбінаваць, добрая тая цацка, якая прыстасаваная для гэтых мэтаў. Драўляная пірамідка, катушкі, кубікі займаюць дзіця значна даўжэй, чым іншая дарагая цацка, на якую можна толькі глядзець».

Пасля гэтай цытаты хочацца прыгадаць выставу японскай лялькі, якая праходзіла ў Нацыянальным музеі Беларусі вясной 1995 года. Тады ля ўвахода ў музей заўсёды стаяла чарга дарослых і дзяцей, якія жадалі паглядзець на цудоўныя творы мастацтва, што з'яўляюцца цацкамі малых японцаў. Так, на многіх з тых цацак сапраўды можна толькі глядзець... Але глядзець на іх можна гадзінамі — на да тонкасці паўтораны ўбор самурая, складаныя прычоскі дам, з бездакорным густам падабраныя тканіны шматслойных сукенак... Нават самыя прымітыўныя лялькі — без роспісу і багатых убораў, выразаныя з каменю ці злепленыя з гліны — былі менавіта творамі мастацтва... Як тлумачыла экскурсавод, у Японіі штогод адзначаюць святы хлопчыкаў і дзяўчынак і абавязкова дораць дзецям такія шыкоўныя цацкі... Дораць іх і дарослым, напрыклад, гасцям — гаспадары. І захоўваюцца такія цацкі ўсё жыццё і перадаюцца нашчадкам...

(Нешта падобнае можна ўбачыць і на Беларусі: гэта традыцыйныя беларускія лялькі для батлейкі. Гэтаксама дакладна выкананыя ўборы, фрызуры, твары...)

Дарэчы, прывядзём цытату з Януша Корчака, якая таксама датычыцца цацак і гульні: «Не трэба саромецца гуляць. Дзіцячых гульняў няма... Важна і не тое, у што гуляць, а як і што пры гэтым думаць і адчуваць. Можна разумна гуляць у лялькі і па-дурному і па-дзіцячы гуляць у шахматы».

А вось, напрыклад, педагог-наватар Людміла Нікіціна ў сваёй прапанове па рэфармацыі дзіцячага сада згадвае толькі такія цацкі, як спартыўныя і дыдактычныя... Гэта адлюстроўвае стаўленне да цацак у самой сям'і Нікіціных. Яны не мелі магчымасці набываць сваім дзецям дарагія забаўкі, але ў цацку магло ператварыцца ўсё — раскладушка, стары чахол ад матраца (у ім так зручна гуляць у «ракету»), крэслы, звычайныя мяшкі, насыпаныя пяском. З аднаго боку — спартыўныя цацкі, з якімі дзеці маглі свабодна маніпуляваць, з другога боку — дыдактычныя дапаможнікі для ранняга авалодання чытаннем, лікам, звесткамі пра навакольны свет.

Што ж, сапраўды, цацкі могуць быць розныя. А для нас, сучасных бацькоў, паўстае яшчэ адзін аспект — экалагічная бяспека цацак. Кіёскі, заваленыя яркімі замежнымі забаўкамі, прыцягваюць нашых дзяцей з неадольнай сілаю. Аднак выкладаеш апошнія грошы за «Барбі», распакоўваеш — а яна смярдзіць спецыфічным вытворчым пахам... Купіў машынку «Джып» — яна развалілася на дробныя кавалачкі, і дзіця парэзалася аб вострьы металёвы зрэз... Далібог, лепей пашыць нешта самому...

Ёсць, на жаль, і аспект псіхалагічнай бяспекі. Шматлікія пластмасавыя монстры, зброя, амаль як сапраўдная, «сексуальныя» лялькі... Тут ужо павінен спрацоўваць густ бацькоў. Мы далёкія ад меркаванняў некаторых педагогаў-пацыфістаў, якія лічаць злачынствам даваць дзіцяці ў рукі цацачную зброю, прывучаючы такім чынам да агрэсіўнасці, але... Не будзем высвятляць, што лепей для выхавання дзіцяці — стары плюшавы мішка з наіўнымі круглымі вочкамі ці робат-трансформер з лазернай гарматай... Можа быць, можна параіць толькі адно — звяртаць увагу на гульні сваіх дзяцей і, не саромеючыся, часам і пагуляць з імі. Расказаць ім пра свае любімыя ў дзяцінстве лялькі. Разам прыдумаць і зрабіць новую забаўку.

Гульня — гэта сур'ёзна.

Людміла ШНІП.

Здароўе

Таццяна ФАМІНА,
кандыдат медыцынскіх навук

Лекі могуць зашкодзіць

Звычайна лекі выводзяцца з арганізма праз печань і далей — праз кішэчнік, а таксама праз ныркі з мочцу, а таксама потавымі, слюнавымі ды іншымі залозамі. Трэба ведаць, што некаторыя лекі выводзяцца запаволена нават з арганізма здаровага. Гэта насонныя сродкі, сульфаніламіды працяглага дзеяння (сульфадзіметаксін, сульфамонаметаксін, сульфален), анабалічныя гармоны (рэтабаліл, нерабаліл ды інш.), некаторыя сардэчныя гліказіды (дзігітаксін, ізаланід), лекі дзеля лячэння анкалагічных хваробаў. Калі такія лекі спажываць некалькі дзён запар, то яныназапашваюцца ў арганізме, а ўжо такая вялікая колькасць лекаў можа выклікаць атручванне. Такія выпадкі найбольш верагодныя, калі хворы лечыцца самастойна. Як вядома, лекі, прыдатныя аднаму хвораму, нават у аднолькавай меры, могуць зашкодзіць другому. Прыкладам, старым людзям, як і дзецям, неабходная меншая доза лекаў, таму што іх ныркі і печань працуюць горш, чым у маладых. Нават калі стары чалавек не адчувае болю ў гэтых органах, яму ўсё ж трэба быць уважным, бо хвароба можа выразна не выяўляцца. А да таго ж лекі, нават тыя, што прызначаныя правільна, пагаршаюць функцыю печані і нырак.

Шкоднае ўздзеянне, апроч згаданага, можа выявіцца праз пэўны стан арганізма: немач, соннасць, павышэнне тэмпературы цела, боль у галаве. Вы можаце адчуваць, што ацякаюць ногі, не хочацца есці, што вы часта пацееце, сталі раздражняцца ад дробязяў. У такіх выпадках скажыце доктару пра ваш стан, парайцеся з ім, як адладзіць нармальную работу звярэджанага органа.

Апроч атрутнага ўздзеяння, лекі могуць выклікаць алергію, што выяўляецца праз сверб, высыпкі на скуры, ацёкі твару, горла, дыхальных шляхоў.

Самадапамога

Шмат хто з нас мяркуе, што лекі дзейнічаюць толькі на карысць чалавеку. На жаль, гэта не так. Можа здарыцца, што пасля спажывання лекаў у хворага ўвачавідкі ацякае твар, мяняецца голас ад сутаргі галасавых звязак ці іх ацёку. Адразу ж выклікайце «хуткую дапамогу», але дайце хвораму таблетку дзімедролу (калі вы ўпэўнены, што ён добра пераносіць яго), супрасціну ці тавегілу. Калі стан хворага дазваляе, то зрабіце яму гарачую ванну для ног, каб выклікаць адток крыві ў ногі.

Хуткае праяўленне «лекавай хваробы» можа прывесці арганізм да такога ж стану, які ўзнікае пры крапіўніцы, дыхавіцы (бранхіяльнай астме), анафілактычным шоку. Ад апошняга, калі ён развіваецца хутка, на працягу 5—30 хвілінаў, хворы можа загінуць ад удушша, якое ўзнікне праз сутаргу бронхаў. У такім выпадку, калі шок узнік пасля ўкола, неабходна, пакуль чакаеце «хуткую дапамогу», пакласці хворага і перавязаць яму руку ці нагу вышэй месца ўколу.

Як бачыце, хапаючыся за бліскучую канвалюту ці бутэлечку з лекамі, можна не толькі зазнаць пагаршэнне стану здароўя, але і развітацца з жыццём. Таму кожнаму, хто вымушаны пачаць спажываць лекі, трэба сама перш параіцца з доктарам, каб пабочныя з'явы не прынеслі шкоды, каб чаканы станоўчы вынік не замяніўся ў лекавую хваробу.

Мудрыя гавораць

Іаан Кранштадскі (1829—1907) адносіцца да ліку святых Расійскай праваслаўнай царквы апошніх часоў. Кананізаваны ён быў ужо ў нашым стагоддзі, але фактычна яшчэ пры сваім жыцці Іаан Кранштадскі ўшаноўваўся вернікамі як святы чалавек. Па выказванні Барыса Зайцава, «Айцец Іаан з'яўляўся своеасаблівым «Міколам Угоднікам», хадатаем і абаронцам, да яго можна было звярнуцца ў горы, бядзе, у хворасці — ён дапаможа. Нездарма паўсюль, дзе ён з'яўляўся, збіраўся натоўп — так было і заўсёды з істотамі, як ён».

Мы ж болей ведаем айца Іаана па ўспамінах расійскага пісьменніка Максіма Горкага. Яшчэ зусім малады, у пакутлівых пошуках сэнсу жыцця, уласнага шляху Аляксей Пяшкоў забраўся ў пільна ахоўваемы сад кляштара, дзе жыў знакаміты святы. Сустрэча з Іаанам Кранштадскім адбылася, але яна расчаравала будучага класіка пралетарскай літаратуры — айцец Іаан не змог адказаць на пытанні, што хвалявалі нечаканага госця. Пасля Максім Горкі возьме асобу Іаана Кранштадскага ў якасці прататыпа старца Лукі з п'есы «На дне», персанажа, як вядома, адмоўнага плану, які добрымі суцяшэннямі прымушае няшчасных людзей яшчэ больш адчуць свае няшчасці, дайсці да адчаю.

Іаан Кранштадскі не быў пісьменнікам. Ён не рабіў ніякіх запісаў сваіх рэлігійна-філасофскіх разважанняў. Дый не меў ніякай адукацыі. Запісы рабіліся тымі, хто быў побач са святым. Гэта асобныя выказванні, сфармуляваныя проста і даходліва. Думаецца, чытачам «Кола сям'і» будзе цікава пазнаёміцца з некаторымі з іх, што тычыцца агульначалавечых каштоўнасцяў, правіл зносін між людзямі.

Будзь смелы і рашучы на ўсякае дабро, асабліва на словы ласкі, пяшчоты, спачування, тым больш на справы літасці і ўзаемнай дапамогі. Лічы за насланнё паныласць, адчай у якой бы тое ні было добрай справе. «Усё магу», кажы, «з умацоўваючым мяне Ісусам, хаця я і першы з грэшнікаў. Усё магчыма для верніка».

Што значыць шукаць забаваў? Значыць жадаць напоўніць нечым унутраную хваравітую пустэчу душы, якая створаная для дзейнасці і не церпіць быць пустой.

Старайся дайсці да прастаты немаўляці ў зносінах з людзьмі і ў малітве да Бога.

Лепш не перадаваць дакорных слоў, што пасылаюцца да нас ад каго-небудзь, а змаўчаць пра іх і перадаць, хаця лжыва, словы любові і добразычлівасці; тады дух наш будзе спакойны. А перадаваць словы варожасці і зайздрасці вельмі шкодна. Яны ствараюць почасту ў нецярплівых і самазакаханых людзях, якім адрасаваныя, буру душэўную, ўзбуджаюць загаслую варожасць і ствараюць звады. Трэба мець хрысціянскую цярплівасць і змяіную мудрасць.

У неадукаваным чалавеку прастата сэрца, рахманасць, нязлобства, ціхмянасць, маўклівасць, цярплівасць даражэй перад Богам усіх нашых ведаў, усяго знешняга лоску, усіх завучаных выразаў, усіх працяглых малітваў, усіх хітрасплеценых прамоў; нават самыя грахі, як грахі няведання, больш даравальныя.

Ні на каго і ні з-за чаго не май у сэрцы злосці, нікім не пагарджай ні на якой падставе.

Калі адольвае цябе якаясь жарсць да пэўнай асобы, як жарсць маладушша, боязі, злосці, гордасці, — старайся пагаварыць з тым чалавекам ад душы, з любоўю духоўнаю. Калі будзеш маўчаць і драмаць, вораг спрытна цябе адолее і паселіць варожасць ці лжывую боязь. Калі прыцягвае да каго-небудзь жарсць пералюбная, дык або не размаўляй з той асобаю, або ўзбройся імем Божым, упамінаючы Яго ўвесьчасна ў думках і сэрцы, і пераможаш жарсць, з годнасцю вытрымаўшы сябе.

Пустыя размовы, або, як кажуць, пераліванне з пустога ў парожняе, зносяць з сэрца жывую веру, страх Божы і любоў да Бога.

Злосці, як агню, бойся. Злосць прыходзіць у сэрца часам пад маркай руплівасці дзеля славы Божай ці дабра бліжняму; не вер і руплівасці сваёй у гэтым разе: яна — мана ці руплівасць не па розуму; парупся, каб у табе не было злосці.

Аптэка танных лекаў

Боб

Хоць боб, як мяркуюць, людзі спажывалі здаўна, ён цяпер амаль забыты. А дарма. Боб багаты на бялкі, якіх у зярнятах амаль 35 працэнтаў, а таксама на амінакіслоты, вугляводы, арганічныя кіслоты, ліпіды. А ў бабовай націне выяўлены сапаніны — гэта рэчывы, якія валодаюць разнастайным фармакалагічным уздзеяннем (стымулююць, гояць запаленні, рэгулююць водна-солевы абмен). Відаць, дастаткова сказаць, што сапаніны — адно з самакаштоўных рэчываў, што ўтрымваюцца ў жэнь-шэні.

Пра лекавыя і харчовыя ўласцівасці бобу пісалі яшчэ старажытныя грэцкія дактары Дзіаскарыд і Гален. Дарэчы, іх сучаснікі скарыстоўвалі боб дзеля касметычных мэтаў.

Боб, калі яго зварыць цалкам у воцаце, вылечвае ад крываўкі (дызентэрыі) ды іншых кішэчных хваробаў, супакойвае, калі чалавека нудзіць ці мучыць кашаль. Бабовую муку выкарыстоўваюць ад разнастайных запаленчых працэсаў; змешаную з мёдам яе кладуць на нарывы. Настоем з бабовай мукі, ружаў і яечнага бялку асвяжаюць вочы, яго ж ужываюць і пры катаракце.

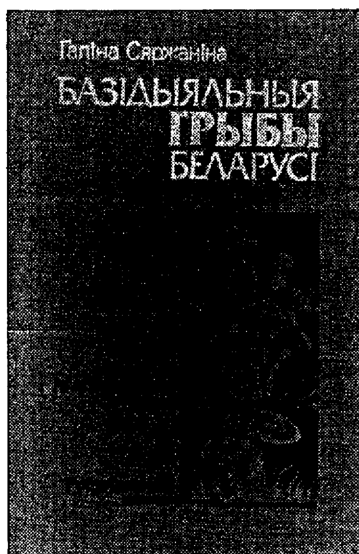
Буракі

Наша звычайная гародніна — буракі, як выяўляецца, — цэлая аптэка незаменных лекаў. У іх шмат вугляводаў (пераважае цукроза, але шмат і глюкозы, фруктозы), пекцінавых рэчываў, вітамінаў: B1, B2, B5, C, пантаценавай (вітамін B3) і фоліевай ды іншых арганічных кіслотаў, амінакіслотаў (лізін, валін, аргінін, гісцідзін), бялкоў. У бураках утрымліваецца значная колькасць соляў жалеза, мангану, калю, кальцу, кобальту.

Увесь гэты комплекс хімічных рэчываў, мікраэлементаў вельмі патрэбен чалавеку. Прыкладам, кобальт выкарыстоўваецца мікрафлорай кішэчніка для ўтварэння вітаміну B12. Гэты ж вітамін і фоліевая кіслата незаменныя элементы для ўтварэння эрытрацытаў. Комплекс вітамінаў, што ўтрымліваецца ў бураках, вельмі спрыяльны для работы кроватворных органаў і нармалізуе абменныя працэсы. Пекцінавыя рэчывы незаменныя для ўтварэння глікагену — цукру, які неабходны для энергетыкі чалавечага арганізма.

Народныя лекары выкарыстоўвалі бурачны сок для лячэння гіпертанічнай хваробы, адвар жа з буракоў — для лячэння страўнікавых і кішэчных хвароб, а таксама лячэння печані.

Беларуская мова — мова навукі

Такой кнігі суседзі не маюць

Значная падзея адбылася ў біялагічнай навуцы Беларусі. У выдавецтве «Навука і тэхніка» ўпершыню на роднай мове выйшла навуковая манаграфія Галіны Сяржанінай «Базідыяльныя грыбы Беларусі: балетальныя, агарыкальныя, русулальныя». Выхад гэтай кнігі нават у ранейшыя часы быў бы вельмі адметнай, нязвыклай з'явай, а цяпер, пры заняпадзе выдавецкай справы, здаецца зусім неверагодным. Шмат часу і намаганняў спатрэбілася аўтару і супрацоўнікам выдавецтва, каб гэтае каштоўнае выданне пабачыла свет.

Вялікая паводле аб'ёму (588 старонак) манаграфія Г.Сяржанінай абагульняе вынікі 35-гадовых даследаванняў. Яна напісана на падставе матэрыялу, які ўяўляе сабой адну з найбуйнейшых у Еўропе калекцый грыбоў Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В.Ф.Купрэвіча — блізу 40 тысяч асобнікаў.

Кніга разлічана найперш на спецыялістаў — міколагаў, выкладчыкаў і студэнтаў біялагічных кафедраў і факультэтаў навучальных устаноў, але матэрыял пададзены гэтак даступна, што яна будзе карысная шырокаму колу чытачоў, асабліва працаўнікам лясной гаспадаркі, радыялагічнага і санітарна-харчовага кантролю, перапрацоўчай прамысловасці, работнікам службаў аховы прыроды, а таксама ўсім аматарам нарыхтоўкі грыбоў.

У кнізе ўпершыню поўна і сістэмна распрацаваныя беларуская мікалагічная тэрміналогія і наменклатура даследаваных групаў грыбоў. Напоўніцу выкарыстаны народныя найменні, а для тых відаў, якія іх не мелі, распрацаваны новыя. Ствараліся яны на аснове беларускай мовы, з выкарыстаннем яе лексічных і марфалагічных сродкаў, шляхам этымалагічнага і параўнальнага аналізу лацінскіх, украінскіх, расійскіх, славацкіх, чэшскіх, польскіх, нямецкіх, фінскіх, летувіскіх, латышскіх ды эстонскіх назоваў грыбоў. Гэтай працай Галіна Сяржаніна ўносіць значны ўклад у развіццё беларускай тэрміналогіі.

Манаграфія беларускай даследніцы — гэта даведнік. Для кожнага з амаль тысячы відаў даецца вельмі падрабязнае апісанне, паказанне месца росту, магчымасці выкарыстання. Надзвычай каштоўны матэрыял — звесткі пра пашырэнне грыбоў у Беларусі і свеце. Гэтая інфармацыя ніколі не старэе і высока цэніцца ў навуковых колах.

Вялікую цікавасць уяўляе і аналітычная частка працы, кампактная, але змястоўная. У ёй паказаны сістэматычны склад і геаграфічная структура грыбоў. На падставе экалагічных даследаванняў паказаны трафічныя групы і роля грыбоў у экасістэмах. Пададзены карысныя звесткі пра гаспадарчае значэнне грыбоў як крыніцы каштоўнай харчовай сыравіны. Мала каму вядома, што з усіх згаданых у кнізе грыбоў 40% страўных, але бальшыня іх не распазнаецца і не нарыхтоўваецца грыбнікамі.

Аматарам «ціхага палявання» будуць карысныя розныя парады, як збіраць і ўжываць грыбы, а таксама неабходныя звесткі пра радыялагічнае становішча ў розных раёнах Беларусі. Надта цікавыя і зусім новыя матэрыялы амаль 30-гадовага мікалагічнага маніторынгу ва ўмовах антрапагеннага ўздзеяння ў зялёнай зоне Менска. Аналагічных паводле працягласці назіранняў не было дагэтуль ні ў Беларусі, ні за яе межамі.

Пры канцы кнігі пададзены тэрміналагічны тлумачальны слоўнік, беларускія назовы грыбоў, паказальнікі лацінскіх, беларускіх і расійскіх назоваў грыбоў. Разгорнутае рэзюме на расійскай і англійскай мовах, паказальнікі найменняў даюць магчымасць выкарыстання кнігі ў якасці даведніка для сумежных і шэрагу іншых краінаў, тым больш што падобных працаў пакуль няма ў нашых блізкіх суседзяў. І мы можам ганарыцца, што Беларусы першымі маюць такую кнігу.

Хацелася б падкрэсліць, што для кожнай дзяржавы ёсць гонар мець такіх выдатных вучоных. Навукоўцаў-міколагаў наогул мала, а спецыяліста такога акадэмічнага ўзроўню, як Галіна Сяржаніна, у Беларусі яшчэ не было. І мы павінны пры жыцці цаніць і шанаваць такіх людзей. Шматгадовая самаахвярная праца аўтара, вынікам якой сталася грунтоўнае выданне на роднай мове, несумненна вартая таго, каб адзначыць яе дзяржаўнай узнагародай.

Зміцер ТРАЦЦЯК.

Гісторыя моваў на Беларусі

Уладзімір СВЯЖЫНСКІ, кандыдат філалагічных навук

Беларуская мова

(Працяг.)

«У гаворцы ёсць ружніца
Між маею і Тваей:
Маей — пушчы, Пціч граніца,
Ты — Панарскі салавей».

Альгерд Абуховіч-Бандынэлі — Францішку Багушэвічу.

Як гаварыла вёска
(Тэрытарыяльныя дыялекты)

Мы разгледзелі формы існавання мовы, якія аб'ядноўвае адна істотная рыса — ніводная з іх, у тым ліку і літаратурная мова, не супадае ні з адным тэрытарыяльным дыялектам, чым і тлумачыцца іх агульная назва. Яны ўзнікаюць з патрэбнасці зносінаў паміж носьбітамі розных дыялектаў і моў, на дзяржаўным узроўні — у межах дзяржавы і за яе межамі (літаратурная мова), на побытавым — у межах пэўнай мясцовасці, дзе адбываліся рэгулярныя кантакты выхадцаў з розных дыялектных зон (іншыя наддыялектныя формы). Такім месцам быў горад з яго інтэнсіўным эканамічным і культурным жыццём, у працэсе якога і адбывалася сутыкненне стракатага ў маўленчых адносінах насельніцтва — на рынку (па чым «жита мера» або «ушатокъ капусты кислое»? — Баркалабаўскі летапіс), у карчме ці ў судзе, дзе ўдзельнікі нядаўняй «цёплай» кампаніі скардзіліся адзін на другога, што «она... спивши до мене, въ тотъ куфель наплевавши и наливши пивомъ, залила ми очи» — (Акт XVI ст.), або ён мне «бороду вырвалъ» (Акт XVII ст.).

Аднак варта было выйсці за гарадскую ўскраіну, і ты апынуўся б у зусім іншай краіне. Дзе вясною і ўлетку хаты патанаюць у зяляніне і квецені, а ўзімку, накрыўшыся снежнымі пухавікамі ў засені ўбраных у серабро шэрані дрэў. На маленькім лапіку, адваяваным у лесу, збеглася купка гэтых хатак, а наўкола ўшчыльную падступала «царства дрымучага лесу, прыроды і звера» (Мікола Гусоўскі). Гэта край, дзе людзі не прывыклі хаваць сваіх пачуццяў — гучна весяліліся на вяселлях і так жа гучна і горка галасілі на хаўтурах па сваіх блізкіх і родных. Дзе аралі зямлю, сеялі збожжа, гадавалі скаціну, ганяючы ў спёку гэтае «быдло до воды», збіралі ягады і грыбы, не грэбуючы часам прыхапіць у панскім лесе і што-кольвечы з дзічынкі «вздыму дей на верху один осовякъ (падасінавік — У.С.), ажъ только зверху осовеками замощоно и закрито, а въ кошели мясо» (Акт XVII ст.).

Так, гэты трагічны і велічны край — вёска, працаўніца-карміліца, хавальніца традыцыйнай нацыянальнай культуры, у тым ліку і неацэннага скарбу — народных гаворак. Тэрытарыяльныя дыялекты — гэта жывая вязь пакаленняў. У адрозненне ад старажытных надпісаў і манускрыптаў, якія часам і прачытаць няпроста (прыкладам, рунічныя надпісы), народныя гаворкі ў жывым выглядзе перадаюць народную мудрасць і народнапаэтычную спадчыну з вуснаў у вусны, захаваўшы такім чынам гэткія скарбы нашых продкаў да нашага часу. Тэрытарыяльныя дыялекты фарміруюцца, пачынаючы з X стагоддзя, на аснове племянных. У плане сваёй будовы яны працягваюць у некалькі пераўтвораным выглядзе племянныя дыялекты, у функцыянальным плане істотна адрозніваюцца ад іх: яны абслугоўваюць ужо іншыя агульнасці людзей, з новымі сацыяльна-культурнымі рысамі — этнаграфічнымі, палітыка-адміністрацыйнымі, эканамічнымі, культурнымі. Значыць, можна сцвярджаць, што цяперашняя сістэма тэрытарыяльных дыялектаў беларускай мовы была закладзена яшчэ ў рода-племянную эпоху, а межы тэрыторый пашырэння асобных дыялектаў — гэта межы тэрыторый пражывання былых плямёнаў.

Згадвалася, што прырода наддыялектных формаў зменлівая. З часам мяняецца іх структура, склад носьбітаў. Не застаецца нязменнай і вышэйшая форма існавання любой мовы — літаратурная, нягледзячы на рэгламентаванасць яе сістэмы граматычнымі кодэксамі. На працягу нейкага паўтысячагоддзя тройчы абнаўлялася беларуская літаратурная мова. На змену архаізаванай старабеларускай пісьмовай мове ў XVIII—XIX стагоддзях прыйшла новая, якая сваёй крыніцай мела жывую народную мову і якая знайшла сваё афармленне ў граматыках Браніслава Тарашкевіча, Язэпа Лёсіка. У выніку праведзенай у 30-я гады, ва ўгоду тагачаснай палітычнай кан'юнктуры, рэформы правапісу на змену ёй прыйшла цяперашняя, якая адрозніваецца ад мовы «Нашай нівы» адчувальным расійскім элементам. Рух за дэмакратыю і незалежнасць Беларусі мае на мэце і вяртанне да дарэформеннай беларускай мовы. Побач з пасляэформенным правапісам («наркомаўкай») адноўлена ўжыванне дарэформеннага («тарашкевіцы»). Дарэчы, на Украіне ўжо адбыўся пераход да ранейшага правапісу на дзяржаўным узроўні, такім чынам спынена русіфікацыя ўкраінскай літаратурнай мовы. У свеце бадай няма мовы, якая не зазнала б якіх-небудзь зменаў, хаця б і толькі на ўзроўні арфаграфіі. Так, у свой час у японскай мове законам было абмежавана ўжыванне колькасці кітайскіх іерогліфаў дзвюма тысячамі, пасля 1944 года была зменена арфаграфія ў балгарскай мове, былі ўведзены новыя літаратурныя мовы ў Албаніі, Нарвегіі, абмяркоўвалася пытанне аб змене арфаграфіі англійскай мовы і інш. Такая падлегласць літаратурных моў зменам тлумачыцца тым, што яны абслугоўваюць грамадскія адносіны, якія самі ў сваю чаргу пастаянна падлеглыя ўспрыняццю новых павеваў.

Зусім іншая справа з тэрытарыяльнымі дыялектамі. Узнікшы ў глыбокай старажытнасці і нягледзячы на неспрыяльныя ўмовы (гл. аб гэтым вышэй), яны да нашых дзён захавалі ў нязменным выглядзе сваю структуру. Гэта адбываецца таму, што дыялектам, у адрозненне ад літаратурных моваў, належыць больш сціплая роля: яны закліканы абслугоўваць толькі адну яго сферу — сферу сялянскага побыту, кожны дыялект — у межах тэрыторыі яго пашырэння. Між тым народныя гаворкі — гэта карані літаратурнай мовы, без якіх яна не змагла б ні ўзнікнуць, ні існаваць. У свеце вядомая толькі адна літаратурная мова, якая не мае дыялектаў як формы існавання — ісландская. Але гэта — толькі выключэнне з правіла, так як і з правіла — бытавання дыялектаў выключна ў вуснай форме — эстонскі славіст Аляксандр Дулічэнка выявіў масу выключэнняў, калі асобным дыялектам славянскіх моваў надавалася пісьмовая форма (русінская мова ў былой Югаславіі, градзішчанска-харвацкая — у Аўстрыі ды іншыя). У Беларусі на базе гаворак Заходняга Палесся створана «яцвяжская» мова, на якой пішуцца вершы і песні, выходзіць газета «Збудінне».

(Працяг будзе.)

Мікалай КРЫЎКО

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

2. ПЕРАТВАРЫЦЦА *у каго-што* (паводле ... казках, прымхлівых уяўленняў, а таксама ... павер'ях — пры дапамозе чараў прыняць іншы выгляд, чый-н. воблік) *[Суздалеў; расказвае старое паданне:] На азёрах тым часам паявіліся кветкі — белыя лілеі. Але толькі адзін дзень гэтыя белыя лілеі пабылі кветкамі. Ужо ўвечары яны ператварыліся ў прыгожых жанчын* (Чыгрынаў). *Усе жыхары горада ператварыліся ў белыя кветкі, якія ў народзе празвалі «царамі»* («Нёманскія былі»). *Боязь чорных кошак выцякае са старажытнага павер'я, быццам у чорных кошак здольны ператварацца ведзьмы* (Іваноў), **ПЕРАВЯРНУЦЦА** *у каго-што Перавярнуўся б зараз у ваўка, у ворана... І жыў бы ў гэтым лесе, Пракляўшы чалавецтва і вайну* (Пысін). *Ёй [Таклюсі] паказалася, што каваль Пранук перавярнуўся ў чорта, вырас ад зямлі да самага неба і ў сваіх вялізных ручышчах дзяржыць вялізныя абцугі, нагрэтыя ў гарне да чырванення* (Пейка), **АБЯРНУЦЦА** *у каго-што* або *кім-чым У народзе ходзяць чуткі, быццам князь Усяслаў умее абярнуцца ў рысь ці ваўка і блукае ўначы па дарогах* (В.Вольскі). *Абярнуся я травою, Высокай, пяшчотнай, І укрыю з галавою Юнака употаў* (Шклярава), **ПЕРАКІНУЦЦА** *у каго-што Перакінуўся чорт у парабка ды пайшоў да пана* (Якімовіч). *Каб я ведаў чароўнае слова — перакінуўся б у зязюльку* (Бядуля), **ПЕРАРАБІЦЦА** *у каго-што [Ян:] — Абмый мае ногі, Праметэй, і валасы мае... і мазгаўню маю памаж мірам, бо інакш... перараблюся ў Спартака і тады... Гэта, брат, гразней за Праметэя* (Пестрак), **ЗАМЯНІЦЦА** *у каго-што* або *кім-чым;* разм. *[Не...] Толькі трэба ісці не азірацца, — бо знаёмы ... хто азірнецца — у ... слуп спячы заменіцца, якога і перуны пасля з месц... не зрушаць* (Купала). — *Незак.:* **Ператварацца, пера... рочвацца, абарочвацца і абарачацца, перакідацца і перакідвацца, перарабляцца і пераробліваціа, замяняцца і замяньвацца, мяняцца.**

1. ПЕРАТВАРЫЦЬ (*у што, у каго;* перавесці ў іншы стан, надаць другі выгляд, форму і пад.; даць каму-, чаму-н. іншае прызначэнне, ужыванне, іншы сэнс і пад.) *Немцы ператварылі Мінск у руіны* (Шкраба). *Бязрукія паказвалі сваё голае калецтва і енчылі, вымушаныя ператварыць свае няшчасці ў прафесію* (Чорны). *— А мы не ператворым чужы сакрэт у набытак для плеткароў? — парушыла маўчанне Таня* (Машара), **ПЕРАВЯРНУЦЬ** *у каго-што* або *на каго-што — Вось табе і на: з сваяка ды ў госця перавярнулі, — жартаваў Хлор* (Гартны). *Хацелася яму [Івану] перавярнуць усё на жарт. Самы надзейны спосаб: калі цябе прыпіраюць да сценкі, неадкладна зрабіся гумарыстам* (Дайнека), **АБЯРНУЦЬ** *у каго-што* або *на каго-што Сады, гарады абярнулі ў труну Фашысцкія вылюдкі-каты* (Колас). *Адпомсцім ворагу мы ў жорсткай барацьбе, Абернем ў пільнасць мы жалобу і трывогу...* (Гурло). *Лясы ён [хлопчык, калі вырасце] аберне на поле, Усялякія ўстроіць будоўлі:, Святыні пад неба зірнуць, Цямніцы пабелай бліснуць* (Купала), **ПЕРАРАБІЦЬ** *у каго-што, на каго-што* або *пад каго-што Шырокую трыбуну хутка перарабілі ў падмосткі* (Шамякін). *Тых, хто войнамі шчасце каваў, Даканаем... Пераробім у трактар свой танк баявы...* (Куляшоў). — *Салавей... казаў у раздум'і пан Вашамірскі, — .. Салавей уцёк, а актораў сваіх я на канюхоў перарабіў* (Бядуля). *Падараваны лесніком супрацьгаз хлопчыкі перарабілі пад вадалазную амуніцыю* (Паўлаў), **ЗМЯНІЦЬ** *што на што Немцы ж, запазычыўшы гэту дзівосную расліну [бульбу], змянілі не... назву на картофель* («Звязда»). *Высахла папараць, паўставала з зямлі, прычасалася; цяпер яна зусім маладая, бы і не мерла, а толькі змяніла свой колер на зіму* (Пташнікаў), **ЗАМЯНІЦЬ** *што на што, што ў што, што чым, каму* (або *для каго*) *каго* і *што Воляй цемру заменім на свет, верай з неба прыклічам цуд; залунае вясняны цвет, азарыць наш радзімы кут!* (Геніюш). *Хацеў ты [вораг] ў чорную пустыню Зямлі прасторы замяніць* (Танк). *Гэта права займеш, Калі ў працы кіпучай Кожны пень ты заменіш Новай Сіняю пушчай* (Гілевіч). *[Вера Антонаўна] не хацела пагадзіцца, што не здолее замяніць для мужа сяброў* (Карпаў). *Яны [Габер і Гарбачэўскі] прайшлі на кухню, якая замяніла сталовую* (Гурскі). — *Незак.:* **Ператвараць, пераварочваць, абарочваць і абарачаць, перарабляць, змяняць і зменьваць, мяняць, замяняць і заменьваць.**

2. ПЕРАТВАРЫЦЬ (*у каго-што;* паводле прымхлівых уяўленняў, а таксама ў казках, павер'ях — пры дапамозе чараў прымусіць каго-, што-н. прыняць іншы выгляд, чый-н. воблік). *Чараўнік ператварыў чалавека ў дрэва. Я казкі збіраю ў сведкі; Я чую паданняў крык: То чарадзей у кветкі Ператварыў музык* (Маляўка), **ПЕРАВЯРНУЦЬ** *Чараўнікі ўмеюць перавярнуць у ваўкалакаў цэлы вясельны паязд* (Бярозкін), **АБЯРНУЦЬ** *Абярнуць чалавека ў воўка. «Абярні, бог, ворагаў маіх за здзекі У каменне нерухомае навекі»* (Дзяргай), **ПЕРАРАБІЦЬ** *Перарабіў чараўнік хлопчыка ў казляня.* — *Незак.:* **Ператвараць, пераварочваць, абарачаць і абарочваць, перарабляць.**

ПЕРАЎТВАРЫЦЬ (карэнным чынам змяніўшы, пабудаваць на новых прынцыпах) *Расце неспрыстасць людзей змяніць жыццё, павярнуць яго ў іншым кірунку, пераўтварыць* (Кудраўцаў). *[Адам Гурыновіч] заклікаў рэвалюцыйным шляхам пераўтварыць свет* (Пшчыцкі), **РЭАРГАНІЗАВАЦЬ** — *За самавольства. Вы тут нацыяналізавалі прыватную гаспадарку, не маючы на гэта ніякага права. — Зусім не нацыяналізавалі, — адказала настаўніца, — а толькі рэарганізавалі* (Маўр). *19 ліпеня 1941 года сакратарыят рэарганізуе работу апарату..., зыходзячы з абстаноўкі ваеннага часу* (Дзенісевіч), **РЭФАРМАВАЦЬ** *Рэфармаваць выбарчую сістэму,* **ПЕРАБУДАВАЦЬ** *[Рыгор:] — Ведаеце, Наталя: нам трэба ўсе натугі скарыстаць на тое, каб перабудаваць свет* (Гартны), **ПЕРАРАБІЦЬ** *[Нашчадкі] пераробяць свет і такое жыццё наладзяць, што нам і ў сне не снілася* (Гамолка). *Такая пакуль што доля жаночая, але мы яе, гэту долю, нішчым ужо, знішчым, пераробім!* (Галавач). *Праўда, маладосць наша не такая была... Вёску на новы лад перараблялі* (Ракітны). — *Незак.:* **Пераўтвараць, рэарганізаваць і рэарганізоўваць, рэфармаваць, перабудоўваць, перарабляць і пераробліваць.**

Беларуская філалогія пойдзе ў свет

З Алегам Лойкам, прафесарам, чл-кар. АН Беларусі, дэканам філалагічнага факультэта БДУ, гутарыць карэспандэнт «Нашага слова» Людміла Рублеўская.

— Алег Антонавіч, у сёлетнім навучальным годзе ў сярэдняй школе адбыліся істотныя змены ў прапарцыянальным падзеле на беларускамоўнае і расійскамоўнае навучанне... Ці адбілася гэта на філфаку? Можа быць, ёсць перспектывы, што замест спецыяльнасці «настаўнік беларускай мовы і літаратуры» студэнты будуць атрымліваць, як некалькі год таму, толькі спецыяльнасць «настаўнік беларускай і расійскай мовы і літаратуры»?

— Канешне, у сярэдняй школе адбыўся рэзкі перелом. Упала цікавасць да беларускай мовы, бацькі, як Вы ведаеце з друку, сапраўды аддаюць перавагу расійскай мове навучання для сваіх дзяцей. Я думаю, што паспешлівыя вывады зрабілі гэтыя маладыя бацькі, калі адразу, па прынцыпу маятніка, з аднаго боку перакінуліся ў другі. Таму што ў нас ва універсітэце, на філфаку, сітуацыя не змянілася. І думаю, што яна будзе заставацца стабільнай. З абітурыентаў, якія пісалі сачыненні, адна трэць пісала на расійскай мове, дзве трэці ўсё-такі — па-беларуску. Думаецца, гэты каэфіцыент у нас захаваецца. Тыя, што ў хуткім часе скончаць школу, у большасці лепш падрыхтаваны па беларускай літаратуры і мове. Што датычыцца непасрэдна філфака, мы набралі студэнтаў, як і летась. Той жа самы кантынгент. Цяпер яшчэ ў нас пашырылася платная форма навучання. З «фондавых» студэнтаў на беларускае аддзяленне (а ў нас цяпер усяго восем аддзяленняў) набралі 120 чалавек, на беларуска-расійскае — 50, на расійскае — 50. Узялі, як і летась, групу на класічныя мовы, групу на славянскія мовы, і тры групы будуць вывучаць на беларускай аснове замежныя мовы і літаратуры. Значыць, мы маем групы англьскай і беларускай мовы і літаратуры, французскай і беларускай мовы і літаратуры, і нямецкай і беларускай мовы і літаратуры. Па плану трэба было прыняць па дзесяць чалавек у кожную групу, але мы набралі больш, за кошт «платнікаў» — 16—14, а на англьскую — нават 22 чалавекі. Так што ў цэлым у нас набор нават большы, чым летась. Бо мы ў гэтым годзе ўзялі 63 студэнтаў на платную форму навучання, значыць, гэта 270 «планавых» плюс 63 «пазапланавых» — атрымаецца 333 студэнты. Такая агульная лічба студэнтаў, якія да нас сёлета паступілі. Мы пашырылі колькасць спецыяльнасцяў з тым, каб нацыянальная філалогія менавіта на беларускай аснове ішла ў шырокі свет. У выніку мы рыхтуем паланістаў, украіністаў, спецыялістаў па германскіх мовах і літаратурах, балгарыстаў. На наступны год думаем пачаць падрыхтоўку багемістаў, увесці чэшскае аддзяленне — у нас яго няма, і, у залежнасці ад таго, як удасца знайсці спецыялістаў, уведзём арабістыку ці гебраістыку. Таму што класічная філалогія — гэта, вядома ж, лаціна, старажытнаславянскі, грэчаскі, але і гебрайскі таксама. І для нас вельмі важная і арабістыка. Беларусь — гэта ж радзіма і для беларуса, і для паляка, і для габрэя, і для татарына, таму мы хочам кожнаму, хто жыве ў Беларусі, даць самыя шырокія магчымасці развіваць сваю культуру, ведаць сваю мову, гісторыю, літаратуру.

— Помніцца, была задума зрабіць на філфаку літаратурнае аддзяленне, па аналогіі з Маскоўскім Літаратурным інстытутам...

— Была такая задума, і ёсць. Але здзейсніць яе цяжка. Бо тут ёсць тры варыянты: адзін — гэта звычайным чынам набіраць на гэта аддзяленне ўчарашніх школьнікаў, другі — набіраць людзей з закончанай вышэйшай адукацыяй, якія ўжо паказалі сябе літаратарамі, але не маюць спецыяльнай філалагічнай адукацыі. А трэці варыянт — яго прапанаваў рэктар — пасля другога ці трэцяга курса «прайсціся» па ўсіх факультэтах, у тым ліку негуманітарных, і сабраць тых, што маюць літаратурны дар. І на базе ці двух курсаў, ці трох са студэнтаў усіх аддзяленняў і факультэтаў стварыць такую творчую групу — міні-літаратурны універсітэт. Мы да гэтага рыхтуемся. Праўда, адважыцца цяжка, і я не ведаю, ці будзе поспех, бо летась, напрыклад, вельмі хацелася набраць будучых літаратараў на першы курс, а ў выніку, калі пазнаёміўся з абітурыентамі, сярод іх не аказалася людзей, якія пішуць... Цікава, што ў нас цяпер на трэцім курсе студэнты вельмі «пісучыя». Там 12 паэтэс, па-мойму. Тры празаікі, крытыкі ёсць. Я прымаю у гэтага курса залік, яны пісалі працу ў творчай форме — дык я проста здзівіўся. Вось на базе гэтага курса можна было б адразу і рабіць міні-літінстытут. А ў сёлетнім наборы я заўважыў толькі чатырох чалавек, якія пішуць... Таксама нямала, але ж з чатырох чалавек групы не зробіш... Мінімум чалавек дзесяць трэба. Я думаю, што самы перспектыўны для нас варыянт звязаны з фіксацыяй талентаў пасля другога ці пасля трэцяга курса. Можа быць, паспрабуем гэта зрабіць якраз гэтай зімою, і будзе ў нас і творчае аддзяленне.

— Якія навуковыя імпрэзы адбудуцца на філфаку?

— Ужо трэці год запар рыхтуецца канферэнцыя міжнароднага маштабу па тэме «Беларуская славянская літаратура ў сусветным кантэксце». Будуць закранутыя праблемы ўсіх славянскіх літаратур, перш за ўсё беларускай літаратуры і мовы. Кола ўдзельнікаў — самае шырокае. Мовазнаўцы праводзілі ў нас канферэнцыю. Цяпер ідзе справаздачны перыяд, з вылучэннем кандыдатаў на прэмію рэктара імя Пічэты. Ёсць і новая універсітэцкая прэмія імя акадэміка Сеўчанкі... Хачу зазначыць, што большасць кафедраў у нас вядзе дадатковыя навуковыя тэмы. Яны фандзіруюцца, праўда, слаба, але гэта яшчэ плюс да таго, што робіцца ў планавым парадку. Мне здаецца, што будучае ў гэтых распрацовак ёсць.

— Алег Антонавіч, у мяне пытанне да Вас, як да паэта. Вы цяпер, акрамя навуковай дзейнасці, займаецеся яшчэ і адміністратыўнай. Як ідзе Ваша творчая праца, ці пішуцца вершы?

— Вершы пішуцца, прызнацца. І раней пісаліся. Вось ужо маю карэктуру новага зборніка. І ўжо, здаецца, ёсць сэрцавіна і новай кніжкі... Вы, можа, заўважылі маё выступленне з артыкулам «Паэтам можаш ты не быць, а грамадзянінам быць абавязаны»... Я спрачаюся гэты пастулат, я лічу, што перш за ўсё паэт павінен быць паэтам, калі ён паэт — тады ён і грамадзянін. Задачы паэзіі — гэта задачы, звязаныя са сцвярджэннем «чыстае красы». Зараз у лекцыях я рэабілітую гэтае паняцце, бо ўперад, памятаеце, заўсёды крытыкавалі паэтаў «чыстае красы», маўляў, індывідуалізм, будуарнасць... А гэта далёка не так, таму што сапраўды адзіны знак ёсць у паэзіі — гэта краса. Так, мусіць, і будзе называцца мой новы зборнік — «Пад знакам красы». Цяпер па-новаму чытаецца і разумеецца намі Багдановіч. Купала, аказваецца, таксама «парнасец», эстэт. Мала што ён гаварыў «я не паэт». Ён быццам бы адмаўляўся ад таго, што паэт мусіць быць нечым «звыш», «чыстым эстэтам»... А на самай справе заўсёды быў ён пры красе. Любы верш яго бярэш — асабліва напісаны ў маладых гадах — гэта чыстая краса. Вось і мяне яна вабіць. Ёсць у мяне ўжо цэлая нізка вершаў на гэтую тэму, пра паэзію, як красу, якая ратуе... Я заўсёды паўтараю словы, аднойчы сказаныя Анатолем Вярцінскім, што паэзія яшчэ на гэтым свеце сваёй місіі не выканала. Місіі месіянскай. Калі б паэзія актыўней супернічала з рэлігіяй, палітыкай, то, можа, шчаслівей было б чалавецтву. Бо калі паэзія пераможа — пераможа самае светлае.

— Філфак заўсёды славіўся літаб'яднаннем «Узлёт», якое доўгі час узначальвалі Вы. Як цяпер справы ў творчай моладзі, як яна групуецца?

— Так, сапраўды, чвэрць стагоддзя аддадзена літаб'яднанню, працы з моладдзю... Калі пайшла перабудова, літаб'яднанне рэарганізавалася... І цяпер ні з боку дэканата, ні з боку прафсаюзаў ніякіх захадаў не робіцца, каб аб'ядноўваць кагосьці. Але для мяне было прыемна, што летась студэнты-літаратары самі аб'ядналіся, назвалі сваё ўтварэнне вельмі хораша — «Восьмая вышыня». Мне гэта спадабалася. Ну, а цяпер існуе літаб'яднанне з назвай, якая дэкларуе крыху іншакшы напрамак. Памятаеце, у Міхала Грамыкі была паэма «Гвалт над формай». Вось там нешта такое, «гвалт над формай». Бо назвалі яны сваё аб'яднанне «Бумбамліт». Няхай і такое будзе. Літаратурнае жыццё актывізавалася. І ў Паставах, і ў Віцебску, пры многіх «раёнках» працуюць літаб'яднанні, выходзяць кніжкі... Я думаю, што моладзь павінна арганізоўвацца сама, па сваёй ініцыятыве. А назвы... Ну, усяго было ў літаратуры. Літаратурнае жыццё заўсёды «пеннае». Няхай будзе і «Бумбамліт». Дарэчы, у «ЛіМе» надрукавалі творы сяброў гэтага літаб'яднання, і там ёсць цікавыя вершы...

— Якія праблемы зараз Вас хвалююць, як дэкана філфака?

— Тут хваляванне бясконцае. Хваляванне проста за гэтых дзяцей, нашых студэнтаў. Таму што жыццё ў іх нялёгкае. Цяпер, напрыклад, зноў той, хто мае «тройкі», не будзе атрымліваць стыпендыю. А вучыцца толькі на «чатыры» і «пяць» — гэта цяжка. Балюча гаварыць, але амаль кожны чацвёрты наш студэнт «хвастаты», мае запазычанні. Гэта нізкі паказчык, калі толькі 70 працэнтаў студэнтаў здавальняюча вучацца, прычым гэта ж з «тройкамі»... А дзе «выдатнікі»? Здольная моладзь ёсць, але першы наш клопат — падняць узровень адукацыі. Праўда, калі студэнт сам гэтага не захоча, дык выкладчык не прымусіць. Нам «пагражае» «бізнес» — здольны студэнт лёгка ідзе ад нас у бізнес і не вельмі бяжыць у бібліятэку.

Ёсць і праблема з кніжкамі. Нашы вучоныя пішуць, а выдавецца цяпер, па сутнасці, немажліва. Спонсараў няма... Гэта грыбы можна знайсці нават на бязгрыб'і, а спонсараў у нас знайсці, каб выдалі кніжку... Навукі няма без мецэната. Дзяржава павінна быць мецэнатам, калі няма мецэнатаў-бізнесменаў. Дзяржава павінна разумець, што навукай яна багатая. Ёсць і праблема з плошчай — мы ўжо чацвёрты год у гэтым будынку, былой партшколе. Але плошчы нам тут не хапае ўсё адно, бо мы расцём і яшчэ будзем расці. Акрамя таго, тут нас два факультэты, і трэці факультэт плануецца змясціць — таму што ў цэлым ва універсітэце з плошчамі зноў праблема... Так што гэта міф, што філфаку працуецца «вольна»...

— Дзякую Вам за гутарку. Жадаю ад імя «Нашага слова» поспехаў у творчай і навуковай працы.

Матэрыялы да слоўніка «Беларускія імёны»

Сымон БАРЫС

Як у нас клічуць?

Жаночыя імёны

(Працяг.)

Гера. Гертруда (стараням.) — сіла кап'я. Вытв. Герачка, Герка. Імяніны катал. 16.11.

Генавефа (лац.) — белая хваля ці з ням. — дачка неба. Імяніны катал. 3.01.

Генрыета. Генриетта. Вытв. Геня.

Глафіра. Глафира (грэц.) — гладкая. Вытв. Глаша, Глашачка, Глашанька; Фіра, Фірка, Фірачка. Імяніны пр. 9.05.

Ганарата. Утворана ад мужч. імені Ганарат, якое з лац. — сумленны, паважаны. Імяніны катал. 11, 16.01; 22.11.

Гражына. Гражина (літ.) — прыгожая. Імяніны катал. 1.04; 26.07.

Грэта. Гретта.

Гізэля. Гизеля. Вытв. Гізэлька, Гізэлечка. Імяніны катал. 7.05.

Данута. Евдокия (грэц.) — прыхільнасць, зычлівасць. Вытв. Донька, Даня, Дануся, Дуня, Данулля, Дана, Дунечка, Дунька, Дуся, Дуська, Дусечка. Імяніны: пр. 14.03; катал. 16.02.

Дар'я. Дария (перс.) — дужая; тая, якая перамагае. Вытв. Дарачка, Дарка, Адарка; Даша, Дашка, Дашачка, Дашанька. Імяніны: пр. 1.04; кат. 25.10.

Дарота. Дорофея (грэц.). Утворана ад мужч. імені Дарафей — дар Божы. Вытв. Дора, Даротка, Дароцька, Фея; Дорка. Імяніны: пр. 19.02; катал. 6.02; 25.06; 7.08; 5.09.

Даміцэля. Дамицелия.

Дамініка. Доминика (лац.) — уваскрэшанка. Імяніны кат. 6.07.

Дзіна. Дина, Диана (лац.) — імя рымской багіні расліннасці, чысціні, месяца. Імяніны катал. Дзіяны 13.08.

Дабраслава (слав.). Вытв. Дабраславачка, Дабраславачка.

Дабрадзея (слав.). Вытв. Дабрадзейка, Дабрадзеечка.

Дабраміра (слав.). Вытв. Дабраміравчка, Дабрамірка.

Дабранеча (слав.). Вытв. Дабранечка, Дабранка.

Дубрава (слав.). Вытв. Дубраўка.

Дружына (слав.).

Домна. Домна (лац.) — пані. Вытв. Домка, Домачка, Домня, Дамуня, Дамунька, Дамунечка; Дамуся, Дамуська, Дамусенька, Дамусечка. Імяніны пр. 16.09.

Ева. Ева (яўр.) — жыццё. Вытв. Евачка, Еўка. Імяніны катал. 24.12.

Евяліна. Евелина.

Ефрасіння. Прузына. Ефросиния (грэц.) — радасць. Вытв. Фроська, Фрося, Фросечка; Проська, Просечка, Просенька, Проска, Прося. Імяніны пр. 28.02; 5.06; 6, 8, 20.07; 8.10.

Жыва (слав.). Вытв. Жывачка, Жывуля, Жыўка.

Жазефіна. Жозефина.

Жанета. Жанетта.

Жанна. Жанка. Утворана ад мужч. імені Жан (варыянт імені Іоанна). Вытв. Жанначка, Жанка, Жаннуля. Імяніны катал. 29.05.

Зарына. Зарина.

Забава (слав.). Вытв. Забаўка, Забавачка, Забаванька.

Зіна. Зінаіда. Зиноида (грэц.) — божы, боскі. Вытв. Зінка; Зінюк, Зінуля, Зінулька, Зінулечка, Зінуленька, Зінуся, Зіначка, Зінуха, Зінушка, Зюня, Зінця. Імяніны пр. 24.10.

Зіна. Зіновія. Зиновия (грэц.). Утворана ад мужч. імені Зіновій — які жыве богаўгодна. Вытв. Зіна, Зінка, Зіначка. Імяніны пр. 12.11.

Зіта. Зита (італ.), якое магчыма з перс. — дзяўчына. Імяніны катал. 27.04.

Злата. Злата (слав.) — залатая. Вытв. Золатка, Златачка, Златка.

Зоя. Зоя (грэц.) — жыццё. Вытв. Зоечка, Зойка, Зоенька, Заёк, Зося, Зая. Імяніны: 16.02; 15.05; 31.12.

Звеніслава. Звенислава (слав.).

Здзіслава. Здислава (слав.). Утворана ад мужч. імені Здзіслаў.

Зося. София (грэц.) — мудрасць. Вытв. Зоня, Зосечка, Зоська, Зосенька, Соня, Зовея, Вейка, Зонька. Імяніны: пр. 6.07; 30.09; катал. 15.05; 30.09.

(Працяг будзе.)

З гісторыі слоў

З матэрыялаў да этымалагічнага слоўніка

Падгнетак

Даволі часта Вацлаў Ластоўскі ў сваім «Падручным расійска-крыўскім (беларускім) слоўніку» (Коўна, 1924) пры перакладзе расійскіх слоў на беларускую мову не абмяжоўваецца адным адпаведнікам, а падае і вытворныя словы, і сінонімы. Звернем увагу на слоўнікавыя артыкулы, што прысвечаныя словам з коранем *-жиг-/-же(г)-*.

Як адпаведнікі расійскім словам з гэтым коранем В.Ластоўскі выкарыстоўвае беларускія лексемы з коранем *-пал-*: *жечь — паліць, дожигать — дапаляць, выжечь — выпаліць, зажечь — запаліць, обжигать — апаляць, разжигать — распаляць, сжигать — спаляць.*

Аднак пры перакладзе слоў *поджигать, поджигатель, поджег* побач з больш звыклымі *падпаляць, падпаляч, падпал* аўтар «Слоўніка» ставіць не зусім традыцыйныя *падгнячаць, падгнетнік, падгнет.* У сучасных чытачоў, асабліва ў гараджан, узнікнуць, відаць, асацыяцыі са словамі *прыгнёт, прыгнятаць.* І мала хто ўзгадае словы *загнет, загнетак* 'прыпечак'. Зварот да народных гаворак паказвае, што словы з такім коранем даволі распаўсюджаныя: *загнет* 'прыпечак; трэскі, якія паляць на прыпечку, каб падрумяніўся хлеб; напал, дух'; *загнеціцца* 'запякацца'; *загнятаць* 'распальваць (у печы)'. Падобныя словы існуюць і ў іншых славянскіх мовах і дыялектах: украінскае *гніт* 'агонь на прыпечку', *гнітити (хліб)* 'падрумяньваць', расійскае *гнетить*, польскае *niecić*, сербскахарвацкае *nijetiti*, славенскае *nétiti*, чэшскае *nítiti* 'распальваць'. На базе гэтых моўных фактаў этымолагі лічаць магчымым рэканструяваць праславянскае **gnětiti*. Найбольш верагодным адпаведнікам у неславянскіх індаеўрапейскіх мовах лічыцца старажытнаверхненямецкае *gnītan* 'церці'. Гэта становіцца зразумелым, калі ўзгадаць старажытны спосаб здабывання агню з дапамогаю трэння.

Перакладаючы шматлікія словы з коранем *-жиг-* (іх у слоўніку 17), В.Ластоўскі толькі для трох з іх прапанаваў лексемы, утвораныя ад кораня *-гнет-*. Відаць, гэта было выклікана жаданнем, каб не згубіўся водгук старажытнасці, не сышоў у нябыт разам са знікненнем з побыту печаў з загнеткамі і загнечанага, румянага хлеба.

Я.ВОЛКАВА.

БНР: з нагоды сумнага юбілею

(Заканчэнне. Пачатак на с.4.)

нікала, што яшчэ перад Берлінскай канферэнцыяй лёс беларускіх дзеячаў быў вырашаны. Іх чакала нагляд пад наглядам, а пасля і смерць у Курапатах. Дакумент гэты я прапаную чытачам «Нашага слова». Ён падаецца паводле публікацыі ў эміграцыйнай газеце «Беларускі Голас» у лютым 1956 г., у перакладзе з расійскай.

Ян ВЕЖАН.

«ГПУ Галоўнае Упраўленьне Менскае вобласці.
5 кастрычніка 1925 г.
Нр. 3129. Тайна.
Тайна. Цыркуляр.
Начальнікам Сэкцыяў Менскае вобласьці.

Трэба спадзявацца вялікага наплыву эмігрантаў з-за граніцы, якія пажадаюць скарыстаць з ануляваньня караў, якое дакляраванае чаканым дэкрэтам аб амністыі з нагоды гадавіны Кастрычніка.

Гэты наплыў кантррэвалюцыянераў з якіх складаюцца эміграцкія колы ў ніякім выпадку ня можа перашкодзіць цёку нармальнага жыцьця і духовага стану Савецкай Беларусі, але трэба ўзяць пад увагу, што эмігранты нічога не навучыліся за мяжой і нічога не забыліся, а вяртаюцца яны да нас толькі таму, што за граніцай ім пагражае галодная сьмерць і што павярнуўшы на Беларусь яны паруняцца парушыць супакой верных Савецкаму Саюзу грамадзян і скінуць Рабоча-Сялянскую Уладу, якую яны ненавідзяць.

Таму зьяўляецца надзвычайна важным, застасаваць найэнэргічнейшыя і рацыянальныя захады, каб перашкодзіць ім зьдзейсьніць свае намеры.

У сувязі з гэтым выканаўчы Камітэт Савецкай Беларусі на паседжаньні з 2 кастрычніка пастанавіў наступнае:

1. Усе эмігранты, а таксама ўсе асобы з якімі яны будуць зьвязваца, павінны быць пад гострым наглядам.

2. Усе эмігранты павінны атрымаць спэцыяльнае пасьветчаньне на пражываньне, у якім мае быць зазначана пра дзень іхнага прыезду на Беларусь і пра іхную прафэсію.

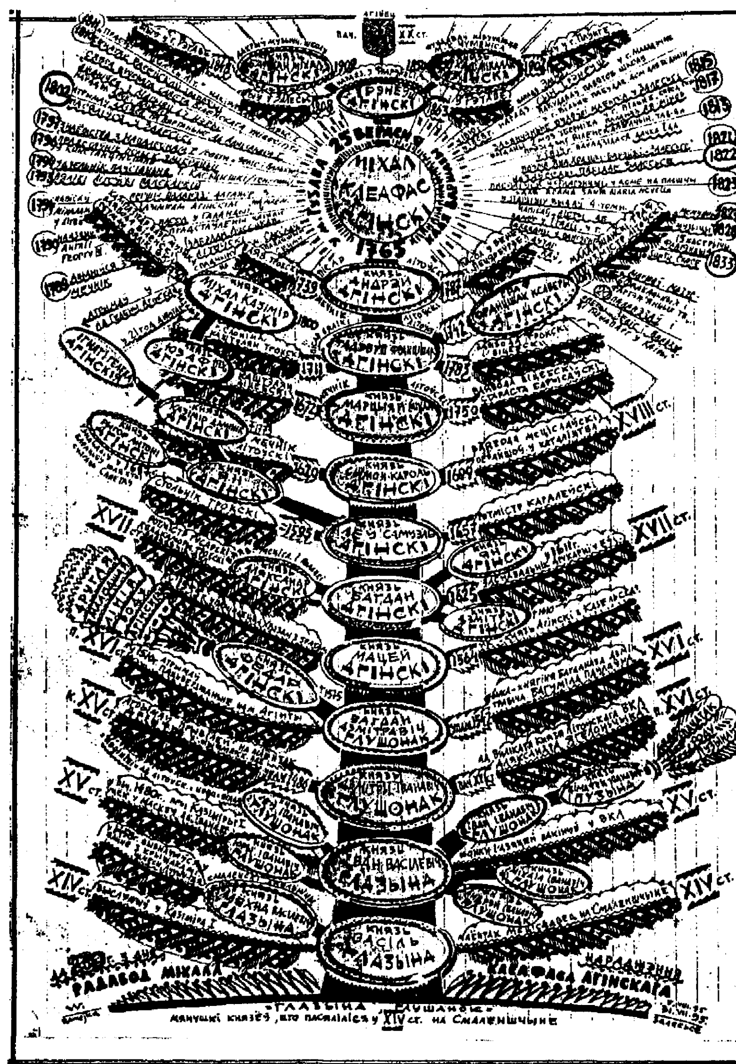
3. Сочку за імі трэба арганізаваць так, каб падсочныя асобы нічога не заўважалі.

4. У выпадку калі захоўваньне кагоколечы з эмігрантаў здаецца падазроным, яго трэба аддаць ў рукі ГПУ., прытрымоўваючыся пры гэтым патрэбнай абярэжнасьці, каб ягонае арыштаваньне не прыцягнула ўвагі ягонага абкружэньня.

5. Таму што элемэнты якія вяртаюцца з-за мяжы ня могуць быць ні карысным, ні пажаданымі для Савецкага Саюзу — да іх трэба стасаваць спрошчанае і прысьпешанае сьледзтва і растрэльваць паводле прыказу ГПУ.

Гэты загад уваходзіць ў дзеяньне ад 17 кастрычніка. 1925 году.

Начальнік Упраўленія:
Медведь.
Сьледчы па асабліва важных справах: Ідановіч».

Віншуем рэдакцыю «Нашага слова» з 230-годдзем з дня нараджэння Міхала Клеафаса Агінскага! — Такімі словамі вітала нас Залеская суполка прыхільнікаў таленту М.К.Агінскага. Яны ж даслалі нам і гэтае генеалагічнае дрэва славутага кампазітара.

Творчасць нашых чытачоў

Васіль ГУСЦІНОВІЧ

Памяці У.С.Караткевіча

Над дняпроўскай кручай —
сонца вечаровае.
Бэз цвіце пахучы,
позірк зачароўвае.

Вуліца Марата
з квеценню срабрыстаю.
У прыродзе свята
дзіўна-урачыстае.

Дрэвы два зрасліся,
у камлі самкнёныя.
Долі дзве сышліся
назаўжды зраднёныя.

Два ствалы высока
пышнай кронай злучаны,
з глебы адным сокам,
долю заручаны.

Лашчыць промень светлы
травы сакавітыя.
Над крыніцай ветлы,
хмелем апавітыя.

Тут, дзе сонца, хмары,
у гады юнацкія
Караткевіч марыў,
вершы складваў хвацкія.

Бег жыцця імклівы.
Вечнае — духоўнае.
Хай наш люд шчаслівы
яго скарб захоўвае.

Божы дар паэта
ў вечнасці расквецціцца.
Хай над дрэвам гэтым
яго зорка свеціцца.

г.Орша.

І СМЕХ І ГРЭХ

У старых фаліянтах

Цадыкаў фурман

Рабіна Якуба з Дубны часта запрашалі ў розныя гарады, каб паслухаць ягоных казанняў. Імі ён праславіўся на ўсю Усходнюю Еўропу. Паўсюль яго горача віталі і высока цанілі ягоную мудрасць і цудоўныя прамовы. Фурман, які вазіў рабіна, быў пад вялікім уражаннем ад тае пашаны, якую аказвалі ягонаму прынцыпалу і шчыра яму зайздросціў. У час адной з чарговых падарожжаў фурман абярнуўся да рабіна і сказаў:

— Рабе, я ў захапленні ад цябе, але і таксама вельмі табе зайздрошчу. Усюды, куды мы ні прыедзем, людзі стаўвіцца да цябе з вялікай павагай і прымаюць цябе, як імператара. Рэбе, я маю да цябе вялікую просьбу. Мне б хацелася хоць раз зазнаць такога гонару. Дазволь мне прыбрацца ў тваё строі і хоць у месце, да якога пад'язджаем, пабыць за слыннага прапаведніка з Дубны.

Рабін усміхнуўся:

— Добра, я ахвотна памяняюся з табой адзеннем. Але ёсць адна праблема: мяне не толькі з ушанаваннем спатыкаюць у местах, але запрашаюць яшчэ і ў талмудысцкія вучэльні, дзе задаюць вельмі цяжкія пытанні са Святога пісьма. Калі так здарыцца і зараз, то што ты будзеш тады рабіць?

— Я дам нейкай рады, толькі дазволь прыбрацца за цябе, — умольваў фурман.

Рабін згадзіўся, яны памяняліся адзеннем і гэтак уехалі ў места. Аднаверцы, як ніколі ўрачыста, усхвалялі рабіна. Нарэшце яны запрасілі яго ў ешыбот і там мястэчковыя талмудысты задалі «слыннаму рабіну» шмат заблытаных філасафічных пытанняў. Дубенскі прапаведнік у строі фурмана стаяў воддаль і з цікавасцю чакаў, як жа з гэтым справіцца ягоны вазніца. Той жа, як ні ў чым не бывала, зрабіў строгі выгляд і сказаў:

— Што? Вы слыннаму цадыку з Дубны задаеце гэткія дзіцячыя пытанні? На гэткія пытанні адказвае мой вазніца. Фурман, падыдзіце сюды!

Слушны адказ

Гэта было некалькі сот гадоў назад, у сярэднявечныя часы.

Адзін рабін выйшаў з дому і накіраваўся ў сінагогу. Раптам каля яго спынілася карэта, з якой выйшаў князь.

— Куды спяшаешся, рабі, у гэткую раннюю пару? — пыталецца.

— Не ведаю, Вашмосць, — адказвае рабін.

— Як гэта ты не ведаеш, куды ідзеш? Як ты смееш, жыдзе, гэтак адказваць мне! Я навучу цябе паважаць князя! — выгукнуў загневаны князь і загадаў пасадзіць рабіна ў вязніцу.

— А ці ж не праўдай былі мае словы, княжа, — праказаў рабін. — Цяпер і ты бачыш, што я меў рацыю, кажучы, што не ведаю, куды іду.

— Як гэта так? — запытаўся князь.

— О, пане, выходзячы з дому меў намер пайсці ў сінагогу, а як бачыш — вядуць мяне ў вязніцу.

Вычытаў Алег ДЫШЛЕВІЧ.

Пачутае «У Лявона»

Хвалько

— Ведаеш, браце, — хваліцца госць шынка, — сёлета ў мяне на лецішчы вырасла капуста — па тры пуды качан.

— Вось гэта капуста, — паддаквае яму другі бывалец. — А я ўчора на Камароўцы бачыў гаршкі — у кожны мы з табой удвах улезем.

— А навошта такія вялікія гаршкі лепяць?

— Капусту тваю варыць.

А лісткі не апалі

За адным столікам мужчыны доўга чакалі свайго калегу, які спазняўся на замоўленую вячэру. Нарэшце ён з'яўляецца.

— Дзе гэта ты там затрымаўся? — пытаюцца ў яго.

— Я быў у музеі, — не магу, каб не падзівіцца на пейзажы, партрэты.

— Менавіта сёння табе прыспічыла бегчы ў музей.

— Ужо восень, дождж і гразь, а там — вясна, сонца. Увяіце, на адной карціне намалявана дзяўчына...

— Голая? — перапыняе яго сябра. — Не брыдка табе, старому, глядзець на голых дзяўчат.

— Дык яна не голая — адпаведныя месцы закрытыя лісткамі.

— А ты думаў, як прыйшла восень, то лісткі апалі?

Плечы баляць

— Нешта ты, дарагая, даўно сюды не заходзіла, — пытаецца ў сяброўкі маладзіца, сталая госця шынка.

— Хварэла. Яшчэ цяпер плечы баляць.

— Прастудзілася, ці можа...

— Ды не, ~~спякла неяк мужу~~ пірог, такі прыгожы, пышны. А яму ён не спадабаўся. Я ўцякаць, а ён як улепіць мне тым пірагом у плечы, усё роўна, як каменем.

Песіміст і аптыміст

— Не даказвай, не хвалі, не хвалі, — абураецца бывалец шынка. — Я нізашто не паверу, што ўсе жанчыны прыгожыя і добрыя.

— І праўда. — Уступае ў гаворку трэці сябра. — Ён — песіміст. Лепш пераканай мяне, а аптыміст.

— Аптымісты і так верацькь, што ўсё на свеце — цудоўнае. Навошта ж цябе пераконваць?

— Я вельмі хацеў бы, каб яны такімі былі.

Добрая справа

Адзін госць шынка, добра выпіўшы, распавядае суседу пра сваё жыццё. Хваліцца, на жаль, няма чым. Урэшце сусед не вытрымвае і перабівае яго:

— Няўжо апроч крадзяжу і хуліганства Вы не зрабілі людзям нічога добрага?

— Як то нічога, — абураецца той. — Каб не я, міліцыянеры беспрацоўнымі былі б.

Страва з душой

— Што Вы мне прынеслі! — абураецца госць шынка, які ўбачыў у супе муху. — Паклічце кухара. Што гэта ён зварыў?!

Афіцыянт, не разумеючы, з-за чаго абураецца госць:

— Наш кухар — спецыяліст, якіх мала. У кожную страву ён душу ўкладвае.

— А чаму ж мне трапіла муха?

Пароды

Ал.НЕНАДАВЕЦ

Ода згубленаму «гімну»

Заманьвалі. Трапляла ў рукі шклянка
і мне — я чуў, затоены, як мыш:
змяняўся гімн вясковы «Ехаў Янка»...
на ўсенародны гімн «Шумел камыш...»
А.Каско.

Заманьвалі — вялося так з маленства,
Хто шклянку дасць, а хто у гляк нальє,
А зараз ні адно «мерапрыемства»,
Ужо мяне, дзе б я ні быў, не абміне.
І справа тут не ў тым, што маю грошы,
Ці без чаргі ўваб'юся ў магазін,
А ўсё у тым, што нораў мой харошы, —
Які б ні быў, але спяваю «гімн».
Раней было — таіўся я, што мышка,
І не спяваў, а толькі ледзь зяхаў.
Баяўся, бачыце, бо ж п'яніца — не «мышка»,
Ды і пасад высокіх не займаў.
Аж потым развучыў я «гімн» вясковы,
Як ехаў Янка берагам ракі,
Як на дзяўчыну глянуў адмыслова,
А тая ў воду упусціла ручнікі...
Мужнела глотка, нос мой чырванеў
І ўжо не мышка, а сівая мыш,
Гарлала гучна поўначы прыпеў,
Усенародны наш «Шумел камыш...»
Ляцелі дні, міналі месяцы,
Падзеі значныя жыццё людзей змянілі
І што рабіць цяпер, напрыканцы,
Калі не толькі ў п'яніц «гімны» адмянілі?..

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны. АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.	РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ: Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп. Адказны сакратар Здзіслаў Сіцька.	Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае. Індэкс 63865. Замова 5047	Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79. М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Наклад 4566 паасобнікаў. Падпісана ў друк 2.10.1995 г. у 15 гадзін.